

Salaputkijuttu ja tapaus Juhantalo
Poliittisen eliitin korruptio ja skandaali
1950- ja 1990-lukujen Suomessa

Mikko Vasamies

Helsingin yliopisto
Valtiotieteellinen tiedekunta
Poliittinen historia
Pro gradu -tutkielma
Marraskuu 2020

Sisällys

1 Johdanto

- 1.1 Aikaisempi tutkimus ja keskeiset käsitteet
- 1.2 Tutkimusaineisto ja -menetelmä
- 1.3 Valtakunnanoikeus

2 Salaputkijuttu

- 2.1 Poliittinen ilmapiiri 1950-luvun alussa
- 2.2 Neljä Fagerholmin I:n hallituksen ministeriä
- 2.3 Salaputki Oy
- 2.4 Kohu käynnistyy hitaasti
- 2.5 Syyte valtakunnanoikeudessa
- 2.6 Tuomion jälkeen

3 Tapaus Juhantalo

- 3.1 Lama
- 3.2 Korruptiosyytöksen taustat
- 3.3 Kohti valtakunnanoikeutta
- 3.4 Erottaminen eduskunnasta
- 3.5 Eron jälkeen

4 Johtopäätökset

Lähteet ja kirjallisuus

1 Johdanto

Suomea on pidetty koko sen itsenäisyyden ajan vähän korruptoituneena valtiona ja tätä käsitystä ovat kansainväliset vertailut vahvistaneet. Myös korruptioon liittyviä poliittisia skandaaleja on esiintynyt Suomessa suhteellisen vähän. Korruptio on käsitteenä laaja ja sen juridiset ja moraaliset tulkinnat vaihtelevat suuresti eri aikoina ja eri kulttuureissa. Korruptio voi olla joko moraalisesti tuomittavaa mutta sinänsä laillista toimintaa tai selkeästi laitonta aseman ja vallan väärinkäyttöä.

Suomessa korkeinta poliittista johtoa eli valtioneuvoston jäseniä tai presidenttiä koskevat virkarikokset päätyvät käsiteltäväksi valtakunnanoikeuteen, mikäli syytekynnys ylittyy. Tähän mennessä valtakunnanoikeuteen on päätynyt vain neljä tapausta, joista kolmessa annettiin langettava tuomio. Kaikki nämä tuomiot tulivat korruptioksi katsottavasta toiminnasta. Tarkastelen tässä pro-gradu tutkielmassa tuomioon päättyneistä tapauksista ensimmäistä ja viimeistä. Tapausten välillä oli neljäkymmentä vuotta. Pro-gradu tutkielman laajuuden huomioiden tätä useamman tapauksen vertailu olisi muodostunut väistämättä melko pintapuoliseksi. Lisäksi ensimmäinen ja toinen tapaus ovat niin lähellä toisiaan sekä ajallisesti, syytteiden sisällön, että syytettyjen puoluekannan osalta, ettei niiden kahden vertailu olisi kovin hedelmällistä historian tutkimuksen näkökulmasta.

Ensimmäinen tuomioon johtanut tapaus valtakunnanoikeudessa oli niin sanottu Salaputkijuttu vuonna 1953. Valtakunnanoikeus tuomitsi entiset ministerit Jussi Raatikaisen ja Matti Lepistön sakkoihin ja vahingonkorvauksiin tapauksessa, jossa he olivat

ministereinä ollessaan vaikuttaneet valtionavustusten jakamiseen konkurssikyypälle Salaputki Oy:lle, johon Raatikaisella oli läheiset yhteydet ja jonka velkoja hän oli taannut henkilökohtaisesti. Asiaa käsiteltiin laajasti myös julkisuudessa ja kohua on pidetty ensimmäisenä niin sanottuna rötösherratapauksena itsenäisen Suomen historiassa.

Toistaiseksi viimeinen valtakunnanoikeudessa käsitelty tapaus sai lopullisen päätöksensä, kun eduskunta päätti 3.12.1993 julistaa kansanedustaja Kauko Juhantalon edustajantoimen lakanneeksi. Tapaus oli laatuaan ensimmäinen eduskunnan historiassa ja sitä oli edeltänyt yli puolitoista vuotta kestänyt julkinen kohu. Kohun aikana Juhantalo oli ensin joutunut eroamaan ministerintoimestaan ja myöhemmin asetettu syytteeseen ja tuomittu virkavelvollisuuden rikkomisesta ja lahjuksen ottamisesta ehdolliseen vankeuteen.

Kandidaatintutkielmassani tutkin Juhantalon tapausta poliittista eliittiä koskevana skandaalina.¹ Tässä pro-gradu tutkielmassa olen kääntänyt päähuomion skandaalista korruptioon, jota on tutkittu Suomessa vähän. Koska tutkimus koskee poliittista eliittiä ovat myös skandaalin ja julkisuuden elementit edelleen keskeisiä eikä näitä ole edes mahdollista täysin erottaa toisistaan. Tavoitteenani on selvittää Suomen poliittisen eliitin asenteita korruptiota kohtaan ja niissä tapahtuneita muutoksia. Lisäksi tutkin sanomalehdistön osuutta näihin korruptioskandaaleihin.

¹ Vasamies, Mikko (2009): *Tapaus Juhantalo, Poliittinen eliitti, lehdistö ja skandaali 1990-luvun Suomessa*, kandidaatintutkielma, Helsingin yliopisto.

Tutkimuskysymykseni on: miten Suomen poliittisen eliitin ja lehdistön suhtautuminen korruptioon ilmenee valtakunnanoikeuteen päätyneiden tapausten julkisessa käsittelyssä ja miten se on muuttunut 1950-luvulta 1990-luvulle.

Korruptioskandaalit eivät läheskään aina ole johtaneet valtakunnanoikeuteen, mutta tutkimuksen kannalta sinne päätyneet tapaukset antavat hyvän tilaisuuden tarkastella poliittisen eliitin suhdetta korruptioon. Oikeuskäsittelyyn johtavan prosessin aikana kansanedustajat ja asianosaiset ovat "pakotettuja" ottamaan asiaan kantaa eduskunnassa. Lisäksi julkisuus on ollut näissä tapauksissa väistämätöntä myös sellaisena aikana, jolloin niin sanotut laatu-julkaisut ovat katsoneet etteivät juoruihin perustuvat tai yksityiselämään liittyvät poliitikkojen skandaalit sovi niiden journalistiseen linjaan.

Eduskunnassa ja lehdistössä käytävää korruptiota koskevaa diskurssia analysoimalla voidaan tehdä johtopäätöksiä myös siitä, mitä pinnan alla jää mahdollisesti näkymättömiin. Poliittisen eliitin jäseniin suoraan kohdistuvat syytökset mahdollistavat päätelmien teon suomalaisen poliittisen eliitin koheesiosta ja toisaalta lehdistön asemoitumisesta suhteessa poliittiseen eliittiin ja korruptioon. Kahta eri vuosikymmeninä sattunutta tapausta vertailemalla voidaan nähdä, mikä Suomessa on muuttunut näiden kysymysten osalta sotia seuranneiden neljän vuosikymmenen aikana. Yhtä kiinnostavaa on myös se, mikä ei ole muuttunut.

1.1 Aikaisempi tutkimus ja keskeiset käsitteet

Suomessa korruptiota on tutkittu erityisesti oikeustieteen, oikeussosiologian ja hallintotieteen näkökulmasta. Näissä tutkimuksissa on kuitenkin yleensä lyhyt ajallinen tarkastelujakso. Historiantutkimusta taas on syytetty taipumuksesta käsitellä korruptiotapauksia vain osana poliittisia taisteluita, jolloin varsinainen kysymys korruption esiintymisestä ja yleisyydestä Suomessa on jäänyt vähälle huomiolle historianäkökulmasta tarkasteltuna.²

Paavo Isaksson tarkastelee oikeussosiologisessa tutkimuksessaan *Korruptio ja julkinen valta* (1997) julkisen ja yksityisen välisessä suhteessa tapahtuvaa korruptiota. Isakssonin tarkastelu kohdistuu sekä poliitikkoihin että virkamiehiin. Vaikka hän käsittelee aihetta myös universaalina ilmiönä keskittyvät juridiikka ja esimerkitapaukset Suomeen. Isaksson kehittää käsitteellisiä välineitä korruption eri muotojen jäsentämiseen ja pohtii muun muassa sitä, minkälaisia ilmiöitä voidaan sisällyttää korruption piiriin.³

Tämän tutkielman kannalta Isakssonin tutkimuksessa keskeisintä antia ovat korruption määrittely sekä huomiot poliitikkojen vastuunalaisuuden arviointiin liittyvistä haasteista. Isaksson toteaa ministerin olevan Suomessa sekä oikeudellisen että poliittisen ministerivastuun alainen, joista jälkimmäinen on noussut käytännössä ensisijaiseksi. Poliittista vastuuta mitataan esimerkiksi valtioneuvoston tiedonannoissa eduskunnalle ja kansanedustajien tekemissä välikysymyksissä sekä viime kädessä eduskuntavaaleissa. Ongelmallisen asiasta tekee poliitikkojen oikeudellinen

² Jensen-Eriksen Niklas (2019): Riittävän puhdas maa: vaalirahoitus ja korruptio Suomen kehitystiellä. Julkaisussa Koponen, Juhani; Saaritsa, Sakari (toim.), *Nälkämaasta hyvinvointivaltioksi: Suomi kehityksen kiinniottajana*, Gaudeamus, Helsinki, 329.

³ Isaksson, Paavo (1997): *Korruptio ja julkinen valta*, Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, Tampere, 10, 13.

asema, joka on paljon tulkinnanvaraisempi kuin tavallisella virkamiehellä. Poliitikkojen tehtäviin kuuluu poliittisten päämäärien edistäminen ja omien intressiryhmiensä etujen ajaminen, mutta heidän pitäisi samalla myös kyetä toimimaan valtion tai kunnan etujen mukaisesti. Ongelmallista on, jos erityisintressit tai yksityisedut alkavat hallitsemaan päätöksenteossa julkista intressiä.⁴

Ari Salminen ja Venla Mäntysalo ovat tutkineet korruptiota Suomessa hallintotieteellisestä näkökulmasta. Heidän kiinnostuksenkohteinaan ovat olleet erityisesti rakenteellinen korruptio ja hyvä veli -verkostot. Mäntysalon mukaan rakenteellisessa korruptiossa on kyse täysin piilossa tapahtuvan korruption lisäksi vallankäytöstä ja epäterveistä päätöksenteon rakenteista, jotka ovat yhteisesti hyväksytyjä ja tapahtuvat silmiemme alla, mutta joihin ei vain ole puututtu. Perusteluna tälle on usein Suomessakin se, että näin on aina toimittu. Mäntysalo toteaa korruption olevan sosiaalinen konstruktio, jonka merkitys muuttuu ajassa ja paikassa. Hän kyseenalaistaa käsitystä ettei Suomessa olisi korruptiota ja huomauttaa, että hyvät tulokset erilaisissa korruptiomittauksissa eivät ole varsinaisesti edistäneet puuttumista ongelmiin, joita myös Suomessa esiintyy.⁵

Salminen ja Mäntysalo määrittelevät hyvä veli -verkoston tiivistetysti "sellaiseksi vastavuoroisuuden verkostoksi, joka ajaa ja jakaa keskinäisiä etuja, on salainen, jäseniään suojeleva ja ulkopuolisilta suljettu. Korruptoituneessa verkostossa jaetaan uskottuja tai luotettuja varoja omiin tarpeisiin. Lojalisuus verkoston jäsenten välillä perustuu

⁴ Isaksson, 1997, 32-33.

⁵ Mäntysalo, Venla (2019): Tarkastelussa maan tapa: hyvä veli -verkostot ja rakenteellinen korruptio. Julkaisussa Nazarenko Salla & työryhmä, *Korruptio Suomessa*. Into Kustannus Oy, Riika, 73-74.

kiitollisuudenvelkaan, suosintaan ja vastavuoroisuuteen, joka voi toteutua konkreettisesti tai odotuksina”⁶. Mäntysalo katsoo hyvä veli -verkoston ja rakenteellisen korruption käsitteiden pitävän sisällään myös päätöksenteon tuplaroolit ja eturistiriidat, joka ovat hänen mukaansa yksi rakenteelliselle korruptiolle altis alue Suomessa.⁷

Niklas Jensen-Eriksen on käsitellyt korruptiota Suomessa historianäkökulmasta artikkelissaan Riittävän puhdas maa: vaalirahoitus ja korruptio Suomen kehitystiellä. Hänen pääasiallinen kiinnostuksen kohteensa on tosin suhteellisen tuore vuoden 2008 vaalirahoituskandaali. Artikkelissaan hän käy kuitenkin samalla läpi koko itsenäisyydenajan vaalirahoituksen historian. Jensen-Eriksen havainnoi, että vaalirahoitus ei useinkaan ole ollut sen antajille kovin kannattavaa, ainakaan helposti mitattavilla ja selvillä tuloksilla. Hän myös painottaa, että vaalirahoitus ei ole automaattisesti tai edes yleensä ollut lahjontaa. Sen sijaan se on ollut yksi elementti ”yhteiskunnallisten vaikuttajien välisissä vuorovaikutussuhteissa”, mikä taas on näyttäytynyt ulkopuolisille helposti vahingollisina hyvä veli -verkostoina. Näitä verkostoja on kuitenkin sekä terveitä että korruptoituneita ja rajanveto niiden välillä on vaikeaa.⁸

Kansainvälisesti korruptiota on tutkittu niin paljon, että tässä ei ole tarkoituksenmukaista yrittää luoda edustavaa, saati kattavaa katsausta kaikkeen aiheesta tehtyyn tutkimukseen. On kuitenkin huomionarvoista, että kansainvälisissä tutkimuksissa Suomi esiintyy yleensä

⁶ Salminen, Ari & Mäntysalo, Venla (2013). *Epäeettisestä tuomittavaan: korruptio ja hyvä veli -verkostot Suomessa*. Vaasan yliopiston selvityksiä ja raportteja 182, 31.

⁷ Mäntysalo 2019, 81.

⁸ Jensen-Eriksen, 2019, 340.

malliesimerkkinä vähän korruptoituneesta maasta yhdessä muiden pohjoismaiden kanssa.⁹

Skandaalin tutkimuksen määrä on lisääntynyt Suomessa 2000-luvulla poliittisten skandaalien yleistymisen myötä. Tässä suhteessa Suomessa on seurattu muiden läntisten demokratioiden kehitystä, joka on ollut eri maissa eriaikaista, mutta trendi on kaikissa sama. Suomessa ei kuitenkaan ole vielä julkaistu yhtään monografiaa, joka tarkastelisi pelkästään skandaalia yhteiskunnallisena ilmiönä, vaan skandaalia on tarkasteltu muiden ilmiöiden osana esimerkiksi viestinnän tutkimuksessa. Salaputkijutusta tai Juhantalons tapauksesta ei ole myöskään julkaistu pelkästään näihin keskittyvää laajempaa akateemista tutkimusta joitain oikeustieteellisiä artikkeleita lukuun ottamatta. Aihetta sivuavissa tutkimuksissa esiintyy yleensä tuoreempi Juhantalons tapaus.

Jukka Paastela on tutkinut skandaalia eettismoraalisesta näkökulmasta teoksessaan *Valhe ja politiikka* (1995). Hän käyttää Juhantalons tapausta esimerkkinä korruptioskandaalista. Paastela pitää tapauksen ympärille nousutta kohua ja prosessia valtakunnanoikeudessa eettismoraalisesti ongelmallisena, koska tapauksen käsittely kytkeytyi niin voimakkaasti tuolloin vallinneeseen lama-aikaan ja pankkikriisiin, joilla ei ollut suoraan mitään tekemistä Juhantaloa kohtaan esitettyjen korruptiosyytösten kanssa. Paastela näkee Juhantalons kohtalossa aineksia uhrin

⁹ Esim. Tiihonen, Seppo (toim.), (2013): *The history of corruption in central governments: L'histoire de la corruption au niveau du pouvoir central*, Amsterdam. Ja Quah, Jon S.T. (2013), *Different paths to curbing corruption: lessons from Denmark, Finland, Hong Kong, New Zealand and Singapore*, Emerald.

ja lunastuksen ideoista, joihin monet aikalaisetkin jo viittasivat.¹⁰

Henna Virkkunen on tutkinut lisensiaatintyössään ministerieroihin johtaneita skandaaleja uutistapahtumina ja julkaissut aiheesta artikkelin "Ja ministeri erosi hymyillen". Tämän tutkielman kohteina olevista tapauksista Virkkunen käsittelee Juhantalon eroon valtioneuvostosta johtanutta skandaalin alkuvaiheen kohua. Hänen mukaansa ero oli laatuaan ensimmäinen ja avasi tien median aikaansaamille ministerieroille 1990-luvun lopulla ja 2000-luvulla. Virkkunen tarjoaa tälle ilmiölle selitykseksi median poliittisen riippumattomuuden ja journalismin ammattimaisuuden lisääntymisen lisäksi viestintäteknologian kehityksen, median taloudellisen mahdin kasvun ja kiristyneen kilpailun 1980- ja 1990-luvuilla.¹¹

Anu Kantola ja Juho Vesa ovat päätyneet osin samanlaisiin johtopäätöksiin median kasvaneesta roolista skandaaleissa. He kuitenkin näkevät skandaalit laajemmin oireena julkisen elämän muutoksista. Skandaaleja syntyy medioiden kilpailun kiristytessä, mikä johtaa myyvien otsikoiden kiihtyvään metsästyksen ja samalla vallan vahtikoiran rooli vahvistuu. Kantola ja Vesa ovat tutkineet yhteiskunnallisiin eliitteihin kohdistuneita skandaaleja Suomessa 1970-luvulta nykypäivään. Vaikka heidän mukaansa Suomessa alettiin siirtyä kohti aiempaa avoimempaa ja kriittisempää journalismia 1970-luvun lopulla, vakiintuivat julkiset poliittiset skandaalit erottamattomaksi osaksi poliittista

¹⁰ Paastela Jukka (1995): *Valhe ja politiikka. Tutkimuksia hyveestä ja paheesta yhteiskunnallisessa kanssakäymisessä*. Gaudeamus, Helsinki, 79-89.

¹¹ Virkkunen, Henna (2006): Ja ministeri erosi hymyillen. Teoksessa Pernaa, Ville & Pitkänen, Ville (toim.), *Poliitikot taistelivat, media kertoo. Suomalaisen politiikan mediapelejä 1981-2006*. Ajatus kirjat, Helsinki, 127-135.

elämää vasta 1990-luvulla. Kantola ja Vesa eivät pidä poliittisten skandaalien yleistymistä kuitenkaan merkinä moraalien rappeutumisesta, vaan ennemminkin osoituksena eliittien läpinäkyvyyden lisääntymisestä ja moraalien kohentumisesta.¹²

Koska aiempi korruption ja poliittisten skandaalien tutkimus on Suomessa kohdistunut tähän saakka vain uusimpaan aikaan tai korkeintaan 1970-luvulle olen halunnut omassa tutkimuksessani laajentaa ajallista tarkastelujaksoa pidemmälle. Skandaalien lisääntymisen selittävä tekijänä on lähes poikkeuksetta pidetty tiedotusvälineiden kasvanutta vapautta ja vaikutusvaltaa. Haluan selvittää onko tämä kuitenkaan ainoa selittävä tekijä ja toisaalta onko itse eliitin suhtautuminen korruptioon muuttunut.

Maailmalla skandaaleja ovat tutkineet esimerkiksi John B. Thompson teoksessaan *Political Scandal. Power and Visibility in the Media Age* (2000) ja Ari Adut, jonka tutkimus *On Scandal. Moral Disturbances in Society, Politics and Art* julkaistiin vuonna 2008.

Adut tarkastelee skandaalia laajasti sosiologisena ilmiönä, joka esiintyy kaikilla elämän aloilla politiikasta taiteeseen ja voi koskettaa ihmisiä kerralla pienestä piiristä kokonaisuksi kansakuntiin. Adutin mukaan skandaali liittyy kiinteästi moraalikäsitteisiin sekä niiden ilmentäjänä että muokkaajana.¹³ Hän analysoi yksityiskohtaisesti Yhdysvaltojen presidentti Rikhard

¹² Kantola, Anu & Vesa, Juho (2011): Skandaalit ja julkinen elämä Suomessa. Teoksessa Kantola, Anu (toim.), *Hetken hallitsijat, Julkinen elämä notkeassa yhteiskunnassa*. Gaudeamus, Helsinki, 42, 45, 47, 64.

¹³ Adut, Ari (2008): *On Scandal. Moral Disturbances in Society, Politics and Art*. Cambridge University Press, New York, 4.

Nixonin eroon 1970-luvulla johtanutta Watergate -skandaalia ja Ranskaa 1990-luvulla ravistelleita korruptioskandaaleja.

Adutin mukaan ennen Watergatea Yhdysvaltain presidentit olivat saaneet pitkään nauttia melko täydellistä immunitettia lehdistön suhteen varsinkin mitä tulee skandaalihakuiseen kirjoitteluun. Rooseveltin tai Kennedyn naisseikkailuihin ei puututtu eikä sikojenlahden maihinnousua kritisoitu voimakkaasti. Watergate kuitenkin muutti tämän asetelman pysyvästi ja on johtanut yhä uusiin presidenttiä koskeviin skandaaleihin, joita on opittu tehokkaasti käyttämään myös strategisina poliittisina aseina.¹⁴

Ranskassa paljastui 1980-90 -lukujen taitteessa useita korruptioskandaaleja, jotka johtivat lopulta yli 900 vaaleilla valitun poliitikon joutumiseen rikosepäilyjen kohteeksi. Näiden joukossa oli yli viisikymmentä entistä tai istuvaa ministeriä. Korruptioskandaalien taustalla oli Ranskassa vuosikymmeniä jatkunut laiton mutta yleisesti hyväksytty tapa rahoittaa poliitikkoja ja puolueiden toimintaa yritysten taholta. Oikeusviranomaisten puututtua joihinkin tapauksiin alkoi vyyhti viimein aueta, eikä skandaalin paisumista voitu enää estää. Tämä skandaalien rypäs oli sikäli poikkeuksellinen, että se kosketti yhtäläillä kaikkia puolueita ja koko Ranskan poliittista järjestelmää. Toisena osapuolena skandaalissa olivat syytäjäviranomaiset.¹⁵

Tässä tutkielmassa keskeisiä käsitteitä ovat korruptio, skandaali ja eliitti, erityisesti poliittinen skandaali ja poliittinen eliitti. Näiden lisäksi lama (tai talouskriisi)

¹⁴ Adut 2008, 73-124.

¹⁵ Adut 2008, 129-174.

toimii kontekstina Juhantalon tapaukseen liittyville tapahtumille ja ilmiöille 1990-luvun Suomessa, mutta tämän käsitteen määrittelyn luvussa 3.

Paavo Isakssonin korruption tutkimuksen lähtökohtana on legalistinen käsitelmäärittely, mutta hän korostaa ettei korruptiota "pidä tarkastella ainoastaan oikeustieteen tai kriminologian kannalta vaan myös yhteiskunnan moraalien ja vallankäyttömekanismien ja -strategioiden kannalta". Tällainen näkökulman laajentaminen mahdollistaa myös juridisesti harmaalla alueella olevan korruption tunnistamisen. Isaksson tarkasteleeekin korruptiivisia ilmiöitä ulottuvuuksilla laitton/laillinen ja epäasianmukainen/asianmukainen.¹⁶

Tämän tutkielman aiheen osalta kysymys on sikäli selkeä, että molemmista tutkituista tapauksista on valtakunnanoikeuden lainvoimainen tuomio, jossa tekijät on todettu syyllisiksi rikoksiin, joita voidaan pitää selvästi korruption tunnusmerkit täyttävinä. Tutkimani tapaukset sopivat myös Isakssonin täsmälliseen määritelmään korruptiosta, joka sisältää:

sekä lahjonnan, itsekorruption että muun moraalisesti ja yhteiskunnallisesti epäasiallisin perustein tapahtuvan vaikuttamispyrkimyksen poliittis-hallinnolliseen päätöksentekoon ja sisältää julkisen viran velvollisuuksista poikkeamisen ja/tai jonkin erityisintressin tavoittelun, esimerkiksi organisaation, puolueen tai yksilön edun, epäasianmukaisin keinoin julkisen intressin kustannuksella.¹⁷

¹⁶ Isaksson 1997, 45.

¹⁷ Isaksson 1997, 44.

Ilkka Ruostetsaari on tutkinut suomalaisten eliittirakenteiden avoimuudessa ja yhtenäisyydessä 1990-luvun laman aikana tapahtuneita muutoksia teoksessaan *Valta muutoksessa* (2003). Ruostetsaari tarkastelee aihettaan eliittitutkimuksen lähestymistavan pohjalta, jonka perusajatuksena on, että kaikista yhteiskunnista löytyy korostuneen vaikutusvaltaisia vähemmistöjä. Lähes kaikkien eliitin määritelmien mukaan vähemmistö, joka hallitsee ei kuitenkaan vielä riitä muodostamaan eliittiä, vaan sen täytyy olla myös "kohesiivinen, yhtenäinen ja itsetietoinen" ryhmä. Yhtenäisyys voi johtua esimerkiksi samanlaisesta sosiaalisesta taustasta, tai olla tietyn organisaation synnyttämää.¹⁸

Ruostetsaari määrittelee eliitin seuraavalla tavalla:

Eliitillä tarkoitetaan henkilöitä, jotka strategisesti keskeisten asemiansa ansiosta vaikutusvaltaisissa organisaatioissa tai formaalisesti organisoitumattomissa ryhmissä kykenevät säännöllisesti vaikuttamaan merkittävien yhteiskunnallisten ratkaisujen muotoutumiseen.¹⁹

Määritelmä on käyttökelpoinen tämän tutkielman kysymyksenasettelun kannalta, sillä se ei rajaa eliittiä pelkästään muodollisen poliittisen aseman omaavien joukkoon, vaan pitää sisällään myös esimerkiksi median ja talouselämän vaikutusvaltaiset edustajat. Määritelmä edellyttää eliitin jäseneltä kuitenkin todellista yhteiskunnallista vaikutusvaltaa. Tässä tutkimuksessa olen kiinnostunut poliittisen eliitin ja sen kanssa aktiivisessa vuorovaikutuksessa olevien henkilöiden suhtautumisesta korruptioskandaaliin ja poliittisen eliitin jäsenen tai

¹⁸ Ruostetsaari Ilkka (2002): *Valta muutoksessa*. WSOY, Helsinki, 43.

¹⁹ Ruostetsaari, 2002, 47-48.

jäsenten joutumisesta tämän skandaalin kohteeksi. Tätä tutkimalla on mahdollista tehdä myös päätelmiä suomalaisen eliittirakenteen yhtenäisyydestä eri aikoina.

Skandaaleita on esiintynyt kaikissa yhteiskunnissa ja kaikkina aikoina. Viimeisten kolmen vuosikymmenen aikana niiden määrä on kuitenkin lisääntynyt suuresti lähes kaikissa läntisissä demokratioissa. Adutin mukaan skandaali tarvitsee syntyäkseen vähintään kolme peruselementtiä: joko oletettu tai todellinen rikkomus (transgression), joku taho joka julkistaa tämän rikkomuksen ja yleisö, joka on kiinnostunut tästä rikkomuksesta.²⁰ Adutin mukaan usein toimijoita on enemmän. Rikkomuksen tekijä ei yleensä julkista itse rikkomustaan, vaan sen tekee joku muu. Usein julkistaja on joku rikkomuksen tekijän vastustaja. Rikkomuksella voi myös olla selkeästi tunnistettavat uhrinsa ja medially on tärkeä rooli tiedon välittäjänä silloin kun yleisö ei ole fyysisesti paikalla todistamassa skandaalia. Skandaalin pitkittyessä toimijoita tulee helposti lisää tai ne voivat vaihtua. Mielipidejohtajat, rikkomuksesta syytetyn puolustajat ja viranomaiset saattavat myös puuttua asiaan.²¹

John B. Thompsonin mukaan poliittiset skandaalit jakaantuvat tyypillisesti kolmeen pääluokkaan: seksiin, rahan tai valtaan liittyviin skandaaleihin.²² Jukka Paastela on päätenyt samantapaiseen jaotteluun. Hän luokittelee skandaalit kuitenkin substanssinsa puolesta neljään osaan eli sukupuolielämään, vakoiluun ja tiedusteluun, laiminlyönteihin tai talouteen liittyviksi. Paastela muistuttaa, että yhdessä skandaalissa voi olla elementtejä useammasta näistä osa-alueista. Hän jatkaa, että muitakin

²⁰ Adut 2008, 12.

²¹ Adut 2008, 17.

²² Thompson, John B. (2000): *Political Scandal. Power and Visibility in the Media Age*. Polity press, Cambridge, 13-24.

skandaaleja voi olla, kuten esimerkiksi poliitikon tuomio rattijuopumuksesta tai pelkkä runsas alkoholin käyttö, jotka eivät liity varsinaisesti mihinkään edellä mainituista luokista.²³ Tämän tutkielman kohteena olevien tapausten voidaan katsoa liittyvän sekä talouteen että laiminlyönteihin. Tutkimukseni kannalta pidän käyttökelpoisena Thompsonin tiivistä skandaalin määritelmää:

Skandaali on toimintaa tai tapahtuma, johon sisältyy jonkinlainen rikkomus tai rikkomuksia, jotka tulevat muiden tietoon ja ovat tarpeeksi vakavia herättääkseen julkisen reaktion.²⁴

1.2 Tutkimusaineisto ja metodi

Olen käyttänyt lähdeaineistona ensisijaisesti valtiopäiväasiakirjoja ja sanomalehtiä. Valtiopäivien pöytäkirjojen avulla olen pyrkinyt analysoimaan kansanedustajien ja itse syytettyjen suhtautumista tapauksiin. Eduskunnan istuntosali on luonnollisesti omanlaisensa keskustelufoorumi, jota rajoittavat ja säätelevät monet kirjoitetut ja kirjoittamattomat säännöt. Matti Wiberg ja Antti Koura ovat tutkineet parlamenttikysymysten logiikkaa artikkelissaan *Kansanedustajat ovat kyselevinä ja ministerit ovat vastaavinaan: Parlamenttikysymysten logiikka teoksessa Pelkkää retoriikkaa* (1996). He korostavat parlamenttikysymysten semanttisia ja pragmaattisia näkökohtia ja analysoivat parlamenttikysymyksiä strategisesta näkökulmasta. He lähtevät olettamuksesta, että

²³ Paastela, 1995, 65.

²⁴ Thompson 2000, 13.

kansanedustajilla on tavoitteita, joiden toteutusta he pyrkivät maksimoimaan.²⁵ Nämä tavoitteet eivät kuitenkaan käy välttämättä suoraan ilmi kansanedustajan puheessa, vaan tavoite voi olla esimerkiksi pelkkä julkisuus tai huomion kiinnittäminen pois varsinaisesta kysymyksestä.

Tässä tutkimuksessa olen käynyt systemaattisesti läpi kaikki valtiopäivien pöytäkirjat, joissa tarkastelun kohteena olevia tapauksia on käsitelty. Olen pyrkinyt analysoimaan puheenvuoroista minkälaiseen kontekstiin puhuja liittyy korruptioepäilyt oli kyse sitten syytettyjä vastustavista tai puolustavista puheenvuoroista. Lisäksi olen kiinnittänyt erityistä huomiota siihen miten puhuja itse vaikuttaa suhtautuvan korruptioon ja sen yleisyyteen Suomessa. Tässä olen kokoajan pitänyt mielessä, että myös eduskunnassa pidetyt puheenvuorot on tarkoitettu julkisuuteen ja ovat sikäli todennäköisesti aina enemmän tai vähemmän harkittuja. Toisaalta se tapa, jolla puhuja viittaa korruptioon ilmiönä voi olla myös tahatonta ja paljastaa sellaista puhujan ja yleisemmin tuon ajan asenteista, jota puhuja itse ei ole ajatellut puheensa tavoitteen kannalta niin tärkeäksi.

Valtiopäivien pöytäkirjojen lisäksi tässä tutkimuksessa ovat olleet suureksi hyödyksi muut aiheeseen liittyvät valtiopäiväasiakirjat, kuten perustuslakivaliokunnan mietinnöt liitteineen. Näiden avulla olen taustoittanut ja pyrkinyt rekonstruoimaan korruptiosyytöksiin johtaneen tapahtumaketjun. Olen käynyt myös jonkin verran läpi perustuslakivaliokunnan pöytäkirja-aineistoa, mutta todennut etteivät ne tarjoa tutkielman aiheen ja kysymyksenasettelun kannalta merkittävää lisäarvoa. Joitain

²⁵ Koura Antti & Wiberg Matti (1996): Kansanedustajat ovat kyselevinä ja ministerit ovat vastaavinaan: Parlamenttikysymysten logiikka. Teoksessa Palonen Kari & Summa Hilikka (toim.), *Pelkkää retoriikkaa: Tutkimuksen ja politiikan retoriikat*. Vastapaino, Tampere, 197.

aihetta taustoittavia löytöjä olen silti hyödyntänyt tästäkin aineistosta.

Tiedotusvälineistä olen päätenyt käyttämään valikoituja sanomalehtiä. Salaputkijutun osalta juuri muuta aineistoa ei olekaan saatavilla. 1950-luvun alussa valtakunnalliset puolueettomat sanomalehdet eivät lähtökohtaisesti julkaisseet edes uutisia pelkistä skandaaliepäilyistä, saati käsitelleet niitä pääkirjoituksissaan. Iltapäivälehdistöä sen myöhemmässä merkityksessä ei vielä ollut, joten olen päätenyt käyttämään lähteinä puolueiden äänenkannattajia. Niillä olikin merkittävä rooli tapauksen alkuvaiheen uutisoinnissa ja kommentoinnissa. Kun asia tuli käsiteltäväksi eduskunnassa ja valtakunnanoikeudessa, alkoivat myös valtakunnalliset sanomalehdet uutisoimaan tapauksesta ja ottamaan siihen kantaa.

Salaputkijuttuun liittyvän sanomalehtikirjoittelun kartoittamisessa olen hyödyntänyt Kansalliskirjaston digitoituja aineistoja. Tämä on mahdollistanut laajemman aineiston läpikäynnin, kun olen pystynyt etsimään aiheeseen liittyviä kirjoituksia hakusanalla kaikista saatavilla olevista lehdistä. Sana "salaputki" on osoittautunut työtä helpottavaksi tekijäksi, koska se esiintyy poikkeuksetta kaikissa aihetta käsittelevissä kirjoituksissa. Koska aineistoa on paljon olen joutunut rajaamaan tutkimukseni pääasiassa tiettyihin sanomalehtiin.²⁶

²⁶ Tutkimusaineiston sanomalehtien valintaan on osaltaan vaikuttanut tutkielman kirjoitusajankohta vuoden 2020 korona-pandemian aikana. Tästä syystä olen valinnut tutkimusaineiston niiden lehtien joukosta, jotka ovat olleet saatavilla digitoituina Salaputkijutun tapahtuma-ajanjakson ajalta. Näin olen pystynyt toteuttamaan tutkimuksen etänä. Aineisto on kuitenkin niin laaja, että uskon sen olevan riittävän edustava tämän tutkimuksen kannalta.

Puolueiden äänenkannattajista olen käynyt kattavimmin läpi Suomen Kansan Demokraattisen Liiton (SKDL) Vapaan Sanan, Sosiaalidemokraattien (SDP) Suomen Sosialidemokraatin ja Kokoomuksen Uuden-Suomen kirjoittelun, joista jälkimmäisen uutisointi tosin muistuttaa hyvin paljon puolueettomien sanomalehtien uutisointia tapauksesta. Muista sanomalehdistä olen käynyt läpi, Etelä-Suomen Sanomat ja Helsingin Sanomat (HS). Tämän lisäksi olen käyttänyt satunnaisesti muitakin sanomalehtiä. Lehtien kirjoittelusta olen käynyt läpi sekä pääkirjoituksia että uutisia. Puoluelehdet Vapaa Sana ja Suomen Sosialidemokraatti ottavat usein asiaan voimakkaasti kantaa myös uutisoinnissaan.

Juhantalon tapauksessa olen valinnut edustamaan lehdistön osuutta Helsingin Sanomat, Iltalehden ja Hufvudstadsbladetin, joiden kirjoittelun olen käynyt läpi kattavasti koko tapauksen ajanjaksolta. Kirjoittelun osalta olen keskittynyt ensisijaisesti pääkirjoituksiin ja näitä vastaaviin juttuihin, joista käy mahdollisimman hyvin ilmi lehden linja. Kaikki nämä lehdet ovat valtakunnallisia ja varsinkin kahdella ensimmäisellä oli myös keskeinen rooli tapahtumien selvittämisessä. Lehdet edustavat erilaisia journalistisia taustoja ja kustantajia. Lisäksi olen tässäkin tapauksessa käyttänyt myös muita sanomalehtiä hyödyksi soveltuvin osin.

1.3 Valtakunnanoikeus

Eduskunnalla ja oikeuskanslerilla oli molempien tutkimieni tapausten aikaan oikeus tarkastaa valtioneuvoston jäsenen virkatoimien laillisuus vuonna 1922 säädetyin ministerivastuulain nojalla, jonka 7 §:n perusteella ministeri voitiin panna syytteeseen valtakunnanoikeudessa

avullisuudesta laittomuuteen, virka-aseman väärinkäytöstä tai selvästi lainvastaisesta menettelystä virkatoimessaan.²⁷ Valtakunnanoikeus oli ja on edelleen niin sanottu erikoistuomioistuimien, jossa käsitellään valtioneuvoston, korkeimman oikeuden ja korkeimman hallinto-oikeuden jäseniä, sekä oikeuskansleria vastaan nostetut syytteet.²⁸

Valtakunnanoikeuden kokoonpanoon kuuluvat automaattisesti korkeimman oikeuden, korkeimman hallinto-oikeuden ja hovioikeuksien presidentit, Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan valitsema professori sekä kuusi eduskunnan valitsemaa jäsentä, joilla ei tarvitse olla oikeustieteellistä koulutusta ja jotka valitaan nelivuotiseksi kausiksi kerrallaan. Valtakunnanoikeudessa syytteen voivat nostaa presidentti, eduskunta, oikeuskansleri ja eduskunnan oikeusasiamies.²⁹

Valtakunnanoikeuden juuret ovat Ruotsin vallan ajassa. Valtiosäädöt halusivat oikeusistuimen, jossa kuninkaan neuvonantajat oli mahdollista saada vastuuseen vahingollisten neuvojen antamisesta. Tämä toteutui ensimmäisen kerran vuoden 1719 hallitusmuodossa ja nykyisen kaltaisesta valtakunnanoikeudesta säädettiin vuoden 1772 hallitusmuodossa, joka säilyi Suomessa muuttumattomana koko Venäjän vallan ajan aina vuoteen 1919 asti. Itsenäisen Suomen perustuslakeja luotaessa haluttiin valtakunnan oikeus säilyttää. Tätä perusteltiin ministerien toimintaa arvioitaessa tarvittavalla poliittisella

²⁷ Nykyisin (2020) tästä määrätään perustuslaissa.

²⁸ Vuoden 2000 perustuslain mukaan myös presidenttiä vastaan nostetut syytteet käsitellään valtakunnanoikeudessa.

²⁹ Suomen hallitusmuoto. Annettu Helsingissä heinäkuun 17 päivänä 1919, 37 ja 59 §. Laki valtakunnanoikeudesta. Annettu Helsingissä 25 päivänä marraskuuta 1922.

asiantuntemuksella, joka toteutui eduskunnan nimittämien valtakunnanoikeuden jäsenien muodossa.³⁰

Valtakunnanoikeuden toimintaa ja päätöksiä sitovat kuitenkin samat lait kuin muitakin tuomioistuimia. Vaikka valtakunnanoikeuden virkaan perustuvia jäseniä on enemmistö poliittisin perustein nimitettäviin nähden ei kokoonpanon poliittisuus silti ole ongelmatonta. Oikeuden päätökseen tyytymättömille se tarjoaa aina mahdollisuuden väittää ratkaisua puolueelliseksi. Näin onkin tapahtunut kaikissa valtakunnanoikeuden käsittelemissä tuomioon päättyneissä tapauksissa. Tätä kirjoittaessa valtakunnanoikeus on kokoontunut neljä kertaa, ensimmäisen kerran vuonna 1933 ja sen jälkeen vuosina 1953, 1961 ja 1993. Tässä tutkielmassa käyn perusteellisemmin läpi toisen ja neljännen tapauksen.

Ensimmäisen kerran syytettynä oli vuonna 1933 maalaisliittolainen entinen apulaismaatalousministeri Juho Niukkanen, jonka väitettiin väärentäneen valtioneuvoston kokouspöytäkirjan ministerin vuosipalkan korotusta koskevassa asiassa. Niukkanen oli äänestänyt korotuksen puolesta vastoin puolueensa kantaa. Tapaus oli sikäli erikoinen, että se kaivettiin esiin vasta 10 vuotta väitetyn tapahtuman jälkeen. Syytteen nosti tällöin vt. oikeuskansleri Toivo Tarjanne.³¹ Juttu kaatui kuitenkin näytön puutteeseen, koska alkuperäiset pöytäkirjat olivat kadonneet. Niukkasen ura politiikassa jatkui ja hän toimi

³⁰ Kosonen, Arto (1979): *Erikoistuomioistuimet Suomessa. Tutkimus Suomessa toimivien erikoistuomioistuinten taustasta, perustamisesta ja kehityksestä*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 37, Helsinki, 7-13.

³¹ Heiskanen, Ilkka; Laakso, Seppo; Nousiainen, Jaakko; Sänkiahö, Risto; Törnudd, Klaus; & Vaarnas, Matti (1975): *Valtioneuvoston historia 1917-1966*. 3. Valtioneuvosto instituutiona. Helsinki. 211.

valtiovarainministerinä vuosina 1936-37 ja kansanedustajana kuolemaansa vuonna 1954 saakka.³²

Käyn seuraavaksi läpi salaputkijutun ja Juhantalon tapaukset erikseen kronologisessa järjestyksessä alkaen Salaputkijutusta, joka sijoittui 1950-luvun alkuun. Molempien lukujen alussa teen myös tiiviin katsauksen tapahtuma-ajan poliittiseen ja yleiseen tilanteeseen ja pyrin tällä tavoin liittämään käsiteltävät tapahtumat historialliseen kontekstiinsa. Esittelen myös syytetyiksi joutuneet ministerit ja heidän uransa lyhyesti. Yhteenvetoluvussa vertailen tutkimiani tapauksia ja analysoin miten poliittisen eliitin ja lehdistön suhde korruptioon ja skandaaliin on kehittynyt 1950-luvulta 1990-luvulle.

2 Salaputkijuttu

³² Professori Olavi Borgin lausunto perustuslakivaliokunnalle. Perustuslakivaliokunnan pöytäkirja 22.11.1993. Eduskunnan arkisto (EA).

Valtakunnanoikeus kokoontui toisen kerran vuonna 1953 eduskunnan aloitteesta käsitelläkseen niin sanottua Salaputkijuttua. Syytettyinä oli neljä Fagerholmin I:n hallituksen ministeriä. Ensin jotkut kilpailevien puolueiden äänenkannattajat ja kansanedustajat, myöhemmin myös valtion tilintarkastajat kiinnittivät huomiota Salaputki Oy:n tukemiseen valtion varoin vuonna 1949.

Konkurssiin menneen yhtiön yhtenä omistajana ja hallituksen puheenjohtajana oli ollut ministeri Jussi Raatikainen. Syytettyinä olivat hänen lisäksi Fagerholmin I:n hallituksen ministerit Aleksi Aaltonen, Matti Lepistö ja Onni Peltonen, kaikki sosiaalidemokraatteja. Kaikki olivat myös edelleen ministerejä syytösten tullessa ensimmäisen kerran julki ja Lepistö ja Peltonen olivat ministereitä myös silloin, kun valtakunnanoikeuteen johtanut asiaa käsitellyt oikeusasiamiehen kirjelmä luettiin eduskunnalle.

2.1 Poliittinen ilmapiiri 1950-luvun alun Suomessa

Salaputkijutun tapahtumat sijoittuvat ajanjaksolle 1949-1953. Fagerholmin I hallitus oli muodostettu 29.7.1948 ja se oli vähemmistöhallitus, jonka kaikki ministerit yhtä ammattiministeriä lukuun ottamatta olivat sosiaalidemokraatteja.

Suomessa 1940- ja 50-lukujen taite oli vielä monella tavoin epävarmaa aikaa, vaikka sodasta olikin täpärästi selvitty ja 1940-luvun loppupuolen pahimmat pelot kommunistien kaappausaikeista eivät olleet käyneet toteen. Raskaat sotakorvaukset, satojentuhansien evakkojen asuttaminen ja sodan tuhojen jälleenrakennus rasittivat edelleen taloutta. Elintarvikkeita jouduttiin säännöstelemään ja

maailmantalouden heilahtelut uhkasivat vasta jaloilleen pääsemässä olevaa teollisuutta. Työttömyys oli nousussa ensimmäistä kertaa sodan jälkeen ja markka jouduttiin devalvoimaan lyhyen ajan sisällä useaan kertaan.

Hallituksia muodostaessa oli nyt huomioitava Neuvostoliiton näkemys. Kokoomus pysyi tästä syystä oppositiossa, mutta presidentti Paasikivi oli myös linjannut ettei kommunistejakaan voitu päästää hallituksessa avainpaikoille, koska he olivat lojaaleja ensisijaisesti Moskovalle. Sosiaalidemokraatit (SDP) eivät olleet Neuvostoliiton mieleen, mutta vaihtoehdot olivat vähissä. Stalin oli käytännössä hylännyt ajatuksen Suomesta kansandemokratiana kesäkuussa 1950 hyväksyessään Kekkonen I hallituksen, johon ei kuulunut kommunisteja ollenkaan. Samalla Suomi oli siirtynyt Neuvostoliiton ajattelussa potentiaalisesta satelliittivaltiosta ainakin hetkeksi potentiaaliseksi vihollismaaksi, mikä näkyi myös käytännön tasolla suhteiden hoidossa.³³

Maalaisliitto ja SDP taistelivat hallituksen ykköspaikasta. SDP ja Suomen Kansan Demokraattinen Liitto (SKDL) taistelivat työväestön äänistä sekä vallasta ay-liikkeessä ja jopa työväen urheilujärjestöissä. Taistelua käytiin myös puolueiden sisällä, kun poliitikot hakivat paikkaansa vasta muotoutuvassa uudessa poliittisessä kentässä, jossa ulko- ja sisäpolitiikkaa ei enää voitu erottaa toisistaan.

Kaikesta huolimatta 1950-luvun alkuvuodet olivat myös toiveikkouden ja määrätietoisen kollektiivisen eteenpäin ponnistelun aikaa. Erityisesti vuosi 1952 oli jonkinlainen kansallisen itsetunnon käännekohta. Suomessa järjestettiin

³³ Rentola Kimmo (1997): *Niin kylmää että polttaa. Kommunistit, Kekkonen ja Kremlin 1947-1958*, Otavan kirjapaino, Keuruu, 142, 151.

tuolloin kansainvälistä huomiota ja kiitosta saaneet olympialaiset ja sotakorvausten viimeinen erä saatiin suoritettua. Molemmilla tapahtumilla, kuten myös Armi Kuuselan Miss Universum -tittelin voitolla samana vuonna oli ehkä poliittisesti triviaali, mutta henkisesti hyvinkin merkittävä vaikutus tuon ajan yleiseen ilmapiiriin.³⁴

Kansallisen yhteenkuuluvuuden tunne ja jälleenrakennuksen toiveikas ilmapiiri heijastuivat myös julkisen elämään. Laatujournalismi toteutti osaltaan kansallista valistustehtävää. Eduskunnan ja valtioneuvoston toimista uutisoitiin arvokkaasti. Poliitiikan, erityisesti poliittisten kilpailijoiden, kärkevä arvostelu oli lähes yksinomaan puoluelehtien aluetta. Näiden lehtien yläpuolelle rakentuvassa kansallisessa julkisuudessa tällainen kritiikki oli harvinaista.³⁵ Täytyy myös muistaa, että sotasensuuri oli lakkautettu vasta Pariisin rauhansopimuksen tultua voimaan vuonna 1947 ja tiedotusvälineet, erityisesti riippumattomat sanomalehdet, olivat poliittisen elämän ja muun yhteiskunnan tavoin vasta totuttelemassa uuteen kansainväliseen tilanteeseen ja erityisesti Neuvostoliiton lisääntyneeseen vaikutusvaltaan Suomessa.

2.2 Neljä Fagerholmin I:n hallituksen ministeriä

Esittelen tässä lyhyesti neljä salaputkijutussa syytettynä ollutta ministeriä. He osallistuivat valtioneuvoston jäseninä syytteeseen johtaneeseen päätöksentekoon tai sen valmisteluun. Kaikki olivat toimineet tapahtumien aikaan jo

³⁴ Tarkka Jukka (2012): *Karhun kainalossa. Suomen kylmä sota 1947-1990*, Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu, 35-36.

³⁵ Kantola, Anu (2011), *Modernin julkisuuden teoria ja käytännöt*. Teoksessa Kantola, Anu (toim.), *Hetken hallitsijat, Julkinen elämä notkeassa yhteiskunnassa*. Gaudeamus, Helsinki, 37.

kymmeniä vuosia Sosiaalidemokraattisessa puolueessa ja sen toimielimissä. Kaikki olivat myös tulleet valituksi eduskuntaan jo ennen sotia ja osa oli toiminut kansanedustajana yhtäjaksoisesti 1930-luvun alusta saakka. Heitä voitaneen pitää puolueensa "valtavirran" edustajina ja kaikkia enemmän tai vähemmän sisäpiiriläisinä.

Salaputkijutun pääsyytettynä oli entinen II maatalousministeri ja II sisäasiainministeri Jussi Raatikainen. Kivijärveltä kotoisin oleva ja kansakoulun veistonohjaajaksi kouluttautunut Raatikainen opiskeli 1920-luvun lopulla Työväen akatemiassa, jonka jälkeen hän toimi Työn Voima -lehden toimitussihteerinä ja välillä myös päätoimittajana vuoteen 1933 saakka. Seuraavaksi hän siirtyi Kansan Voiman päätoimittajaksi, jossa tehtävässä jatkoi vuoteen 1941, vaikka tuli valituksi jo vuonna 1936 eduskuntaan Viipurin läänin itäisestä vaalipiiristä. Raatikainen ehti toimia myös useissa luottamustoimissa, kuten esimerkiksi Kivijärven kunnanvaltuustossa ja Sortavalassa kaupunginvaltuustossa ja vt. kaupunginjohtajana. Tullessaan nimitetyksi ensimmäistä kertaa ministeriksi Fagerholmin I hallitukseen vuonna 1948 Raatikainen oli toiminut kansanedustajana yhtäjaksoisesti jo 12 vuoden ajan.³⁶

Fagerholmin I hallituksen ensimmäinen maatalousministeri ja toinen valtakunnanoikeudessa tuomion saanut Matti Lepistö oli kotoisin Toholammilta. Kansakoulun ja työväenakatemian käynyt maanviljelijä valittiin eduskuntaan jo vuonna 1929 vain 27-vuotiaana. Hän oli toiminut kansanedustajana lähes 30 vuotta tullessaan ensimmäistä kertaa ministeriksi

³⁶ Eduskunta (2020): Entiset kansanedustajat, <https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/911313.aspx> (ladattu 27.10.2020).

Fagerholmin I hallitukseen. Lepistö toimi jo tätä ennen SDP:n organisaatiossa useissa luottamustoimissa, kuten puoluetoimikunnassa.³⁷ Lisäksi hänellä oli monia valtiollisia- ja muita luottamustehtäviä presidentin valitsijamiehenä, Toholammin kunnanvaltuustossa, lukuisissa yritysten hallintoneuvostoissa ja yhdistysten hallintoelimissä.³⁸

Jyväskyläläinen veturinkuljettaja Onni Peltonen toimi Salaputkijutun aikaan valtioneuvoston raha-asiainvaliokunnassa. Hänet valittiin ensimmäisen kerran eduskuntaan vuonna 1933. Hän oli ehtinyt toimia SDP:n eduskuntaryhmän puheenjohtajana vuosina 1945-48 ja Kulkulaitosten ja yleisten töiden ministerinä Paasikiven III hallituksessa tullessaan valituksi jälleen samaan ministerin tehtävään Fagerholmin I hallitukseen. Peltosella oli ammattiyhdistystausta Suomen Veturimiesyhdistyksessä ja hän osallistui myös Suomen delegaation jäsenenä Suomen ja Neuvostoliiton YYA-sopimusneuvotteluihin. Tämän lisäksi hänkin toimi kunnallisissa luottamustoimissa kotiseudullaan Jyväskylässä ja useiden yritysten hallintoneuvostoissa. Peltonen ei luopunut kokonaan veturinkuljettajan ammatistaan edes ministeriksi tultuaan, vaan piti yllä ammattitaitoaan eduskunnan lomakausilla jääden eläkkeelle Valtion Rautateiltä vuonna 1953.³⁹

Somerolta kotoisin oleva Aleksi Aaltonen ja niin ikään valtioneuvoston raha-asiainvaliokunnan jäsen ei ollut kansanedustaja vaan Kansaneläkelaitoksen johtaja tullessaan

³⁷ Lepistö Matti (1983), *Vapaa talonpoika Pohjanmaalta*. Tammi, Helsinki, 169.

³⁸ Eduskunta (2020): Entiset kansanedustajat, <https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/910946.aspx> (ladattu 27.10.2020).

³⁹ Hurri Olavi (1994), *Onni Peltonen Keski-Suomen veturina*, KSR:n Onni Peltosen rahasto, PainoPorras Oy, 7-8, 23.

ministeriksi Fagerholmin I hallitukseen. Kansakoulun ja Sosiaalidemokraattien puolueopiston käynyt räätäli toimi SDP:n ja ammattiyhdistysliikkeen tehtävissä Turussa ja Tampereella sekä useiden järjestölehtien toimittajana ennen, kun tuli valituksi eduskuntaan vuonna 1929. Kansanedustajana hän toimi vuoteen 1936 saakka. Aaltonen ehti toimia sosiaaliministerinä jo sodan aikana sekä Linkomiehen että Hackzellin hallituksissa. Fagerholmin I hallituksessa hänellä oli lyhyehkön ajan sisällä jopa neljä eri ministeripostia: salkuton ministeri, toinen valtiovarainministeri, ministeri valtioneuvoston kansliassa ja sosiaaliministeri.⁴⁰

2.3 Salaputki Oy

Sodanjälkeinen evakkojen asutus ja rintamamiehille jaetut pientilat edellyttivät valtavaa raivausurakkaa tonttien ja peltojen aikaansaamiseksi. Peltoja varten tarvittiin tuolloisten laskelmien mukaan yli 100 miljoonaa metriä salaojaputkia. Tähän kysyntään iski myös kansanedustaja Jussi Raatikainen, joka perusti yhtiökumppaneidensa kanssa salaojaputkia valmistavan Salaputki Oy:n vuonna 1947. Osakkaiden sijoittama alkupääoma oli 600.000 markkaa, jonka lisäksi yhtiö sai valtion kauppa- ja teollisuusrahastolta 2,5 miljoonan markan lainan.⁴¹

Tuotantoa ei kuitenkaan saatu käyntiin toivotulla tavalla ja ensimmäinen toimintavuosi oli raskaasti tappiollinen.

⁴⁰ Eduskunta (2020): Entiset kansanedustajat, <https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/910226.aspx> (ladattu 27.10.2020).

⁴¹ Valtiopäivät 1953. Asiakirjat. Helsinki 1953. Perustuslakivaliokunnan mietintö N:o 14 valtioneuvoston jäsenten virkatointien lainvastaisuudesta. Liite 1. Eduskunnan oikeusasiamiehen kirjelmä N:o 1734/27.11.1952, 17. (PeVM 14/1953)

Omistajat joutuivat pääomittamaan yhtiötä lisää 1,2 miljoonalla markalla. Sekään ei auttanut raskaasti velkaantunutta yhtiötä muuttumaan kannattavaksi, vaan tappiot päinvastoin kasvoivat entisestään toisena toimintavuonna. Yhtiön johtokunta, jonka puheenjohtajana Raatikainen toimi, ei kuitenkaan halunnut päästää yhtiötä konkurssiin mahdollisesti konkurssirikostuomion pelossa. Tästä syystä he joutuivat takaamaan henkilökohtaisesti yhtiön lainoja.⁴²

Eduskunnan oikeusasiamies Paavo Kastari päätteli myöhemmin tapauksesta tekemässään selvityksessä, että tässä vaiheessa Salaputki Oy:n omistajat ja johto ottivat ensisijaiseksi tavoitteekseen "mahdollisimman vähin menetyksin vapautua mainituista velkavastuista ja ylipäänsä päästä eroon yhtiöstä myymällä yhtiön tehdas koneineen ja varastoineen tai muutoin liittämällä yhtiö johonkin vakavaraiseen saman alan yritykseen." Toiseksi maatalousministeriksi noussut Raatikainen esitti tällaiseksi ostajaksi yleishyödyllistä Pellonraivaus Oy:tä, jonka hallintoneuvoston jäsen hän oli asemansa perusteella.⁴³

Tarkastettuaan Salaputki Oy:n tehtaan ja varastot Pellonraivaus Oy suostui tarjoamaan yhtiöstä 4,5 miljoonaa markkaa mikä oli noin puolet Raatikaisen esittämästä summasta, jolla kaikki Salaputki Oy:n velat olisi saatu kuitatuksi. Oikeusasiamies Kastarin selvityksen mukaan Raatikainen "jokseenkin arkailematta käytteli virka-asemaansa suostuttaakseen Pellonraivaus Oy:tä kauppaan halukkaammaksi". Tästä huolimatta Pellonraivaus Oy ei korottanut tarjoustaan.⁴⁴

⁴² PeVM 14/1953, 17.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ PeVM 14/1953, 18.

Koska kauppahinnasta ei muuten päästy sopuun yritti ministeri Raatikainen esittää kauppaja- ja teollisuusrahaston yhtiölle myöntämän 2,5 miljoonan markan lainan mitätöintiä. Pellonraivaus Oy:n toimitusjohtaja kirjoitti hakemusta varten asiantuntijalausannon. Raatikainen ei ilmeisesti halunnut asiaa rahaston hallintokunnan käsiteltäväksi, vaan se käsiteltiin valtioneuvoston raha-asiainvaliokunnassa huhtikuussa 1949. Kansanhuoltoministeriön virkamiehet suorittivat kuitenkin lainan anteeksiantohakemuksen johdosta selvityksen Salaputki Oy:n taloudellisesta tilasta, jossa todettiin, että yhtiön varat oli yliarvostettu taseessa ja yhtiö olisi jo pitänyt hakea konkurssiin. Lisäksi lainojen anteeksianto olisi selvityksen mukaan ollut vain lahjoitus muille velkojille.⁴⁵

Pelkästään sosiaalidemokraateista koostuneen Fagerholmin I hallituksessa velkojen anteeksiantoa raha-asiainvaliokunnassa kannatti ainoastaan Matti Lepistö, Raatikaisen kollega maatalousministeriössä. Hakemus hylättiin. Raatikaisen sidonnaisuus yhtiöön herätti huolta valtioneuvoston keskuudessa ja hänen nimensä "pilalle menoa" pelättiin. Tässä vaiheessa Raatikainen päätti luopua omistuksestaan ja tehtävistään Salaputki Oy:ssä. Yhtiön velkojen takausvastuusta hän ei kuitenkaan päässyt eroon. Tähänkin ongelmaan oli kuitenkin järjestymässä ratkaisu.⁴⁶

Matti Lepistö esitti huhti-toukokuun vaihteessa lisämenoarvioehdotukseen muutosta, jonka mukaan jo aiemmin hyväksyttyä salaojituskoneiden ja -työvälineiden kokeilua ja valmistamista varten varattua 5 miljoonan markan määrärahaa saataisiin käyttää myös salaojaputkien valmistuksesta

⁴⁵ PeVM 14/1953, 18.

⁴⁶ PeVM 14/1953, 19.

aiheutuneisiin kokeilu- ja suunnittelukuluihin. Eduskunta hyväksyi muutoksen kenenkään kiinnittämättä siihen huomiota.⁴⁷

Kesäkuussa 1949 Salaputki Oy toimitti maatalousministeriöön 2,5 miljoonan markan avustusanomuksen salaojaputkien valmistamiseksi. Anomuksessa selvitettiin erikseen ettei ministeri Raatikainen enää omistanut yhtiötä tai toiminut sen johdossa. Liitteinä oli kaksi asiantuntijalausuntoa, joista toinen Pellonraivaus Oy:n toimitusjohtajan aiemmin mainittu eri asiaa varten kirjoittama lausunto. Siinä melko suurin varauksin annettiin myönteisehkö kuva Salaputki Oy:n porakalustosta. Toisen lausunnon tilasi maatalousministeriö Suomen Salaojayhdistyksen toimitusjohtajalta mainitsematta Salaputki Oy:stä tai sen anomuksesta mitään. Lausunto oli hyvin yleisluontoinen ja siinä lähinnä todettiin, että pyöreille salaojaputkille on maassa suuri tarve.⁴⁸

Oikeusasiamiehen selvityksen mukaan anomus käsiteltiin poikkeuksellisella tavalla. Ministeri Lepistö edisti anomuksen käsittelyä kovalla kiireellä. Toisin kuin muiden anomusten kohdalla Salaputki Oy:n anomuksesta ei pyydetty maatalouskoneiden koetuslaitoksen lausuntoa. Asian esittelijän ollessa lomalla Lepistö kutsui tämän esimiehen neuvottelemaan 5 miljoonan markan avustuspäärahasta. Myös Raatikainen osallistui neuvotteluun osastopäällikön kanssa ja ajoi voimakkaasti Salaputki Oy:n anomuksen hyväksymistä.⁴⁹

Lepistökin kannatti anottua 2,5 miljoonan markan myöntämistä Salaputki Oy:lle. Tämä tarkoitti puolta koko varatusta

⁴⁷ PeVM 14/1953, 19.

⁴⁸ PeVM 14/1953, 19.

⁴⁹ PeVM 14/1953, 19.

avustusmäärärahaista. Kumpikaan ministereistä ei katsonut tarpeelliseksi kertoa, että Salaputki Oy oli konkurssin partaalla ja saman yhtiön lainan anteeksiantoanomus oli hylätty valtioneuvoston raha-asiainvaliokunnassa vain kaksi kuukautta aiemmin juuri tällä perusteella. Huolimatta siitä, että osastopäällikkö ei ollut tietoinen Salaputki Oy:n taloudellisesta tilanteesta piti hän esitystä niin kohtuuttomana, että pyysi ettei joutuisi sitä esittelemään. Ministerit eivät tästä lannistuneet, vaan Lepistö määräsi vt. nuoremman hallitussihteerin laatimaan rahanjakoehdotuksen esityksensä pohjalta jo seuraavaksi aamuksi.⁵⁰

Kiireellä laadittu avustusmäärärahan jakoehdotus päästiin käsittelemään 1.7.1949 raha-asiainvaliokunnassa tilanteessa, jossa sen tavanomaiseen kokoonpanoon kuuluva pääministeri oli matkoilla ja valtiovarainministeri lomalla. Asiasta päätettiin kolmen hengen kokoonpanolla, johon kuuluivat Lepistön lisäksi ministerit Aleksi Aaltonen ja Onni Peltonen. Samat ministerit olivat olleet läsnä raha-asiainvaliokunnan kokouksessa myös huhtikuussa, jolloin Salaputki Oy:n lainan anteeksiantoanomus hylättiin yhtiön heikon taloudellisen tilanteen perusteella. Tästä huolimatta avustusmäärärahan jakoesitys hyväksyttiin tällä kertaa keskustelutta.⁵¹

Maatalousministerinä Lepistö huolehti päätöksen toimeenpanosta. Avustuksen nostamiselle ei asetettu mitään erityisehtoja ja poikkeuksellisesti valvontavastuu asiassa pysyi ministerillä itsellään. Rahoille löytyikin Salaputki Oy:ssä heti käyttöä. Yhteensä 2.346.063 markkaa eli lähes koko avustussumma päätettiin avustusehtojen vastaisesti

⁵⁰ PeVM 14/1953, 20.

⁵¹ PeVM 14/1953, 20.

käyttää yhtiön aikaisempien velkojen suorituksiin. Pöytäkirjan mukaan ministeri Raatikainen oli läsnä päätöksen tehneessä kokouksessa vaikkei enää ollutkaan johtokunnan jäsen. Päätöksellä tuli kuitatuksi 525.360 markkaa Raatikaisen henkilökohtaisia takausvastuita. Varsinaisen toimintansa käytännössä jo aiemmin lopettanut yhtiö ajautui konkurssiin marraskuussa 1949. Valtio menetti näin samoin tein myöntämänsä 2,5 miljoonan markan avustuksen ja sai aiemmastakin saman suuruisesta lainasta konkurssissa vakuuksina takaisin vain noin puolet.⁵²

2.4 Kohu käynnistyy vähitellen

Maaseudun Tulevaisuus kiinnitti huomiota Salaputki Oy:n saamaan 2,5 miljoonan markan valtiontukeen jo 19.7.1949 eli melko pian tuen myöntämisen jälkeen. Tuolloin asiaan suhtauduttiin vielä positiivisesti, koska salaojitusta ja sen tutkimus- ja kehitystyötä pidettiin tärkeänä maatalouden kilpailukyvyn kannalta.⁵³ Täysin toisenlainen sävy oli SKDL:n äänenkannattajalla sen jälkeen, kun tieto Salaputki Oy:n konkurssihakemuksesta oli tullut ilmi. Vapaa Sana otsikoi 6.1.1950: "2,5 milj. Valtion varoja "avustuksena" rappioyhtiölle. Ministerin omalaatuisia liikepuuhia päivänvaloon". Jussi Raatikainen mainittiin nimeltä, kuten myös Salaputki Oy:n jo kauan ennen avustuksen myöntämistä alkaneet talousvaikeudet.⁵⁴ Myös Maalaisliiton äänenkannattaja Maakansa käsitteli asiaa kriittisesti useaan otteeseen tammikuun puolella välissä.⁵⁵

Suomen Sosialidemokraatti julkaisi 13.1.1950 Maatalousministeriön vastineen väitteisiin. Raatikainen ja

⁵² PeVM 14/1953, 21.

⁵³ Maaseudun Tulevaisuus (MT) 19.7.1949.

⁵⁴ Vapaa Sana 6.1.1950.

⁵⁵ Maakansa 10-13.1.1950 ja 15.1.1950

Lepistö olivat edelleen ministeriön istuvat ministerit. Vastineessa korostettiin Salaputki Oy:n silloisen johdon olevan vastuussa myönnetyn avustuksen käytöstä. Ministeri Raatikaisen osuutta yhtiön toimintaan ei kommentoitu mitenkään.⁵⁶ Heti seuraavana päivänä Vapaa Sana jatkoi asian käsittelyä otsikolla "Sosdem. ministerit 'putkimiehinä'". Uutisessa väitettiin myös pääministeri Fagerholmin osallistuneen avustuksen myöntämiseen.⁵⁷

Puolueiden äänenkannattajien nokittelusta huolimatta syytökset eivät ylittäneet valtakunnallista uutiskynnystä ennen kuin kysymys nousi ensimmäisen kerran esille eduskunnassa. SKDL:n edustajat Eino Kilpi, Ville Pessi, Hertta Kuusinen, Esa Hietanen ja Atos Wirtanen jättivät asiasta kirjallisen kysymyksen 7.3.1953. Kysymyksen keskeinen sisältö oli, tiedettiinkö hallituksessa Salaputki Oy:lle avustusta myönnettäessä yhtiön olevan vararikkokypsä, ja jos tiedettiin miksi, avustus silti myönnettiin. Lisäksi kysyttiin "hallituksen erään jäsenen" osuudesta asiassa.⁵⁸ Tässä vaiheessa myös Etelä-Suomen Sanomat, Helsingin Sanomat, Maaseudun Tulevaisuus ja Uusi Suomi uutisoivat aiheesta, tosin kaikki varsin neutraalisti ainoastaan referoiden kirjallisen kysymyksen sisältöä.⁵⁹

Kysymykseen vastasi Matti Lepistö Fagerholmin I hallituksen viimeisenä päivänä 17.3.1950. Hän myönsi hallituksen olleen tietoinen Salaputki Oy:n heikosta taloudellisesta tilanteesta, mutta uskoneen sen kuitenkin pystyvän avustuksen myötä jatkamaan toimintaansa. Tässä yhteydessä hän vetosi myös anomuksen asiantuntijalausuntoihin. Lepistö

⁵⁶ Suomen Sosialidemokraatti 13.1.1950.

⁵⁷ Vapaa Sana 14.1.1950.

⁵⁸ Valtiopäivät 1950. Pöytäkirjat. Helsinki 1952 (VP 1950 ptk.), 28.3.1950, 295, ed. E. Kilpi ym. kirjallinen kysymys.

⁵⁹ Helsingin Sanomat (HS), MT ja Uusi Suomi 8.3.1950

totesi vasta konkurssin jälkeen selvinneen, että myönnetyt varat oli käytetty ehtojen vastaisesti ja ilmoitti "yhtiön tästä vastuussa olevan johdon saattamisen edesvastuuseen" olevan harkinnassa. "Erään hallituksen jäsenen" hän ilmoitti myyneen yhtiön osakkeet ja eronneen yhtiön johdosta jo ennen avustuksen myöntämistä.⁶⁰

Lepistön vastaus jaettiin eduskunnalle vasta 28.3.1950, jolloin vallassa oli jo Kekkonen I hallitus ja SDP oli siirtynyt oppositioon. Helsingin Sanomat, Suomen Sosialidemokraatti ja Uusi Suomi julkaisivat Lepistön vastauksen seuraavana päivänä joko sellaisenaan tai tiivistettynä, mutta Etelä-Suomen Sanomat ei maininnut asiasta mitään. Vapaa Sana otsikoi Fagerholmin hallituksen tienneen Salaputki Oy:n todellisen tilan ja että ministeri Raatikainen "Livisti hyvän sään aikana". Myös Maakansa jatkoi asian kriittistä käsittelyä vielä 30.3.1950 todeten mm. että "Mainittu ministeri näet ilmeisesti vetäytyi nimellisesti yhtiön asioista syrjään juuri sen vuoksi, että valtion avustus voitiin helpommin myöntää".⁶¹

Lehdistön kiinnostus Salaputki Oy:n tapausta kohtaan hiipui melko pian, vaikka yhtiön konkurssioikeudenkäynnistä jonkin verran uutisointiinkin vielä kevään mittaan. Seuraavan kerran asia nousi uudelleen esille vasta vuoden 1951 syksyllä Maalaisliiton kansanedustaja ja Maatalousministeriön asutusasiainosaston ylijohtaja Veikko Vennamon budjettikeskustelun yhteydessä pitämän pitkän puheenvuoron myötä. Tuolloin Lepistö ja Peltonen olivat palanneet ministereiksi Kekkonen II hallitukseen. Vennamo oli itse selvitellyt asian taustoja perusteellisesti ja toi

⁶⁰ VP 1950 ptk., 28.3.1950, 295, ministeri Lepistön vastaus kirjalliseen kysymykseen.

⁶¹ HS, Etelä-Suomen Sanomat, Suomen Sosialidemokraatti, Uusi Suomi ja Vapaa Sana 29.3.1950 ja Maakansa 30.3.1950.

eduskunnassa esille sekä aiemmin julkisuudessa olleet että omat epäilynsä.⁶²

Vennamo syytti Raatikaisen, Lepistön, Aaltosen ja Peltosen lisäksi myös eduskunnan puhemieheksi siirtynyttä Fagerholmia ja valtiovarainministeri Hiltusta laittomuuksista asian päätöksenteossa sekä valtionalouden tarkastusviraston sosiaalidemokraattista pääjohtajaa Pietari Salmenojaa asian salailusta, koska tämä ei ollut ilmiannoista huolimatta kiinnittänyt huomiota asiaan. Vennamo totesi, että "Hallinto- ja oikeuskoneistoomme näyttää olevan kehittymässä mätäpaiseita, joita on pakko ryhtyä vähitellen puhkomaan." Hän vaati sisäministeriä puuttumaan asiaan ja puolueettoman tutkimuskomitean perustamista selvittämään olisiko asianosaiset asetettava syytteeseen valtakunnanoikeudessa. Vennamolla vaikuttaa olleen myös henkilökohtainen syy hyökkäykseen erityisesti valtionalouden tarkastusviraston pääjohtajaa kohtaan, koska samainen virasto oli käynnistänyt tutkinnan häntä itseään vastaan siirtolaiskorvauksia koskevassa asiassa. Hän mainitsikin puheenvuorossaan joutuneensa ajojahdin kohteeksi, koska oli ryhtynyt selvittämään Salaputki Oy: tapausta.⁶³

Puheenvuorossaan Vennamo kohdisti voimakasta kritiikkiä oman puolueensa Maalaisliiton sen hetkistä hallituskumppania kohtaan ja ilmoitti suoraan tavoitteekseen "panna pisteen sosiaalidemokraattien mellastukselle hallinto- ja oikeuskoneistossamme". On toki huomioitava, että uudet hallitusneuvottelut olivat juuri käynnistymässä, joten hyökkäystä ei voida tässä mielessä pitää niin dramaattisena. Budjettikeskustelun yhteydessä pidetty puheenvuoro oli kuitenkin poikkeuksellinen toimi. Vennamo tiesi tämän hyvin

⁶² VP 1951 ptk., 13.9.1951, 81-82, ed. V.Vennamo ML.

⁶³ VP 1951 ptk., 13.9.1951, 82, ed. V.Vennamo ML.

itsekin ja totesi, että kun asia nyt oli "saneltu Kansanedustajan suulla eduskunnan pöytäkirjaan" olisi siihen puututtava, "jos haluamme säilyttää oikeusvaltion maineen".⁶⁴

Eduskunnassa puheenvuoroon vastasi lyhyesti valtiovarainministeri Hiltunen, joka myös piti asian tutkimista tarpeellisena nyt "kun kansanedustajan suulla on niinkin paljon eduskunnassa sanottu". Itselleen ja entiselle pääministerille Fagerholmille hän osasi kuitenkin kertoa heti alibit asiaan liittyvän päätöksenteon osalta ja puheenvuorosta kävi muutenkin ilmi, että asiaa oli käyty läpi myös SDP:n sisällä jo edellisvuonna, kun syytökset olivat tulleet ensimmäisen kerran julkisuuteen.⁶⁵

Seuraavana päivänä Vapaa Sana otsikoi "Sosdem hallituksen ministereitä vaaditaan valtakunnanoikeuteen". Uutisessa tyydytään lähinnä referoimaan Vennamon puheenvuoron sisältö.⁶⁶ Näin tehdään myös saman päivän Helsingin Sanomissa, jossa asia käsitellään budjettikeskustelua koskeneen laajan uutisjutun yhteydessä neutraalisti muiden keskustelussa esitettyjen puheenvuorojen joukossa.⁶⁷ Etelä-Suomen sanomat ja Uusi-Suomi eivät uutisoineet Vennamon puheenvuorosta mitään budjettikeskustelua koskevassa uutisoinnissaan. Sen sijaan Etelä-Suomen Sanomat, Helsingin Sanomat ja Uusi-Suomi uutisoivat kaikki lyhyesti Vennamoa itseään koskevien väärinkäytösepäilyjen siirtymisestä syyteharkintaan.⁶⁸

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ VP 1951 ptk., 13.9.1951, 82, ministeri O.Hiltunen SDP.

⁶⁶ Vapaa Sana 14.9.1951.

⁶⁷ HS 14.9.1951.

⁶⁸ Etelä-Suomen Sanomat, HS ja Uusi-Suomi 14.9.1951.

Budjettikeskustelu jatkui 14.9., jolloin ministeri Lepistö otti myös kantaa Vennamon edellisen päivän puheenvuoroon. Lepistö viittasi maaliskuussa 1950 kirjalliseen kysymykseen antamaansa vastaukseen ja katsoi jo tuolloin selvittäneensä asiaa riittävästi. Avustusrahojen käytöstä väärään tarkoitukseen hän kertoi olevan tutkinnan meneillään maatalousministeriössä, mutta katsoi vastuun väärinkäytöksistä olevan yhtiön johdolla eikä avustuksen myöntäjillä. Vennamon edellisen päivän puheenvuoroa hän kutsui "hillittömäksi raivon purkaukseksi" ja arveli sen johtuvan Vennamoon itseensä kohdistuvasta väärinkäytösepäilystä ja sen uutisoinnista. Vennamo totesi omassa vastauspuheenvuorossaan ettei ministeri ollut millään tavalla kumonnut hänen esittämiään "juridisesti merkityksellisiä tosiasioita" ja vaati asiassa edelleen "laillisia toimenpiteitä".⁶⁹

Olipa Vennamon perimmäinen syy tuoda Salaputki Oy:n asia uudelleen esille eduskunnassa mikä hyvänsä, toimi se odotetulla tavalla ja palautti asian jälleen julkisen keskustelun aiheeksi. Ministeri Lepistön vastaus syytöksiin sai loputkin lehdet uutisoimaan asiasta seuraavana päivänä. Suomen Sosialidemokraatissa mainitaan lyhyesti Vennamon "hyökkäyksestä" Fagerholmin hallituksen ministereitä vastaan. Samalla sivulla lehdessä oli pitkä artikkeli Salaputki Oy:n 2,5 miljoonan markan avustuksen takaisinperinnästä, joka tuki selvästi Lepistön selityksiä avustuksen myöntämiseen liittyvistä vaiheista ja asian käynnissä olevasta tutkinnasta. Etelä-Suomen Sanomat tarjosi palstatilaa vain Lepistölle referoiden hänen puolustuspuheenvuoroaan, samoin Uusi-Suomi, joka kuitenkin totesi esitettyjen syytösten olevan vakavia. Vapaa Sana sen

⁶⁹ VP 1951 ptk., 14.9.1951, 99, ministeri O.Lepistö SDP.

sijaan keskittyi lyhyessä raportissaan lähinnä Vennamon Lepistön vastauksesta esittämään kritiikkiin.⁷⁰

Puoluelehtiä lukuun ottamatta sanomalehdet, mukaan lukien Kokoomuksen Uusi-Suomi, eivät tähän mennessä olleet ilmaisseet asiassa kantaa puoleen tai toiseen. Uutisointi ei ollut noussut edes otsikkotasolle, vaan siitä raportoitiin muun eduskunnassa käydyin keskustelun joukossa, jos raportoitiin ollenkaan. Palstatilan suhteen puolueettomat lehdet tuntuivat antavan enemmän painoarvoa ministerien puolustuspuheenvuoroille, kuin kansanedustajan esittämille syytöksille. Kuitenkin asian saama julkisuus jo sinänsä täytti ainakin osittain Vennamon tavoitteen asian eteenpäin viemiseksi. Sekä Vennamon että ministerien eduskunnassa käyttämissä puheenvuoroissa viitataan toistuvasti "sanomalehdissä esiintyneeseen kirjoitteluun". Samaan aikaan Vennamo ja valtioneuvoston tarkastusviraston pääjohtaja Salmenoja kävivät Vennamon omiin avustusepäselvyyksiin liittyvää kipakkaa keskustelua Uuden-Suomen yleisönosastolla sivuten samalla myös salaputkijuttua.⁷¹ Vaikka lehdet muutamaa puoluelehteä lukuun ottamatta varoivat ottamasta asiaan kantaa, oli niillä silti tärkeä rooli eduskunnassa käytettyjen puheenvuorojen uutisoijana ja foorumina eduskuntaa laajemmalle julkiselle keskustelulle.

Vennamon seuraava toimenpide oli jättää eduskunnan kansliaan vasta valitulle Kekkonen III:lle hallitukselle osoitettu kirjallinen kysymys 18.10.1951 yhdessä kolmen muun Maalaisliiton kansanedustajan kanssa. SDP oli jälleen mukana hallituksessa ja Lepistö yksi kolmesta ministeristä maatalousministeriössä. Kirjallisessa kysymyksessä

⁷⁰ Etelä-Suomen Sanomat, HS, Suomen Sosialidemokraatti, Uusi-Suomi ja Vapaa Sana 15.9.1951.

⁷¹ Uusi-Suomi 16.-17.9.1951.

todettiin olevan "äärettömän tärkeää, että poliittinen mädännäisyys viivytyksettä ja armotta paljastetaan" ja esitettiin yksityiskohtaisesti miten entisen ministeri Raatikaisen vekselivelkoja oli maksettu Salaputki Oy:lle myönnettyllä avustuksella. Varsinaisessa kysymyksessä väitetään nimeltä mainitsematta ministerin (Lepistön) tahallaan estäneen tapauksen selvittämistä ja vaaditaan edelleen riippumatonta tutkintaa.⁷²

Vapaa Sana otsikoi seuraavana päivänä: "Valtion varoilla maksettiin sosdem. ministerin vekselivelkoja". Itse uutisessa selostetaan tarkasti Vennamon ja muiden maalaisliittolaisten edustajien kirjallisen kysymyksen sisältö siihen sen enempää kommentoimatta. Suomen Sosialidemokraatti julkaisi aiheesta pienen uutisen otsikolla "Vennamo jatkaa". Tällä kertaa myös Helsingin Sanomat nosti jutun omaksi aiheekseen ja kyselyn sisältö selostettiin tarkasti. Uusi-Suomi ja Etelä-Suomen Sanomat julkaisi 20.11.1951 Fagerholmin lähettämän kirjoituksen, jossa tämä toteaa Vennamon valehtelevan väittäessään Fagerholmin ja Hiltusen osallistuneen raha-asiainvaliokunnan kokoukseen, jossa Salaputki Oy:n avustuksesta päätettiin. Fagerholm sanoo passistaan löytyvien leimojen todistavan, että hän itse oli tuolloin matkoilla Tanskassa. Samalla hän asettaa kyseenalaiseksi Vennamon luotettavuuden ja toteaa tämän "erikoislaatuisen poliitikon kuvan". Etelä-Suomen sanomat ei uutisoinut asiasta muilta osin, mutta Uusi Suomi selosti myös eduskuntakyselyn sisällön otsikolla "Salaputki Oy:n jupakka jatkuu".⁷³

⁷² VP 1951 ptk., 23.11.1951, 539-540, ministeri Miettusen vastaus kirjalliseen kysymykseen.

⁷³ HS, Suomen Sosialidemokraatti ja Vapaa Sana 19.10.1951, Etelä-Suomen Sanomat ja Uusi Suomi 20.10.1951.

Kirjalliseen kysymykseen vastasi 16.11.1951 maalaisliittolainen maatalousministeri Martti Miettunen. Hän nojasi pitkälti ministeri Lepistön edellisvuoden maaliskuussa antamaan kirjalliseen vastaukseen ja totesi lisäksi ettei asian tutkinnassa ole tapahtunut viiveitä. Miettunen myös ilmoitti, että poliisi tutkii jo Salaputki Oy:n entistä johtoa eikä asia anna aiheutta enempiin toimenpiteisiin hallituksen taholta. Miettunen näki siis tässä vaiheessa sosiaalidemokraattikollegoidensa tavoin, että avustuksen myöntäneillä ministereillä ei ollut minkäänlaista vastuuta asiassa.⁷⁴

Sanomalehtien reaktio Miettusen vastaukseen noudatteli aiempaa kaavaa. Ministerin vastaus uutisoitiin sellaisenaan ottamatta kantaa asiaan sen enempää. Poikkeuksena tällä kertaa Vapaa Sana, joka ei uutisoinut Miettusen vastausta ollenkaan. Salaputki Oy:n asia pysyi edelleenkin esillä myös lehdissä, koska yhtiön entistä johtoa vastaan nostettujen syytteiden käsittely oli alkanut Helsingin raastuvanoikeudessa 10.11.1951. Maatalousministeriö vaati entiseltä johdolta vahingonkorvauksia 2,5 miljoonaa markkaa eli myönnetyn avustuksen verran. Jutun käsittelyssä kävi kuitenkin ilmi, että avustushakemuksessa ei oltu salailtu yhtiön taloudellista tilannetta ja että avustusrahojen käytön ehdot sisältänyt avustuspäätös saapui yhtiölle vasta kiireellä maksettujen avustusmäärärahojen jälkeen, jolloin varat oli jo ehditty käyttää. Syytteet yhtiön johtoa vastaan hylättiin.⁷⁵

Helsingin Sanomat uutisoi oikeuden päätöksestä: "Syyte kuoli omaan mahdottomuuteensa". Uusi-Suomi totesi vain, että

⁷⁴ VP 1951 ptk., 23.11.1951, 542-543, ministeri Miettusen vastaus kirjalliseen kysymykseen.

⁷⁵ HS 2.12.1951.

rangaistusvaatimus hylättiin. Vapaa Sana korosti omassa uutisessaan oikeuskäsittelyssä selvinneen, että ministerit Raatikainen ja Lepistö olivat perusteellisesti tunteneet yhtiön taloudellisen tilan avustusta myöntäessään. Suomen Sosialidemokraatti uutisoi aiheesta otsikolla "Oikeus ei löytänyt mitään rikollista salaputkijutussa", mistä saattoi välittyä käsitys, että koko asia olisi nyt loppuun käsitelty kaikkien vastuukysymysten osalta.⁷⁶

Vennamo ei ollut edelleenkään luovuttanut, vaan otti asian jälleen esille eduskunnassa 7.12.1951. Vennamon pääkysymys oli tällä kertaa: kun oikeus oli nyt todennut Salaputki Oy:n johdon syyttömäksi kenellä vastuu valtionavustuksen jakamisesta konkurssikypsälle yritykselle sitten oli: esityksen tehneellä virkamiehellä, vaiko päätöksen tehneillä ministereillä? Vennamon kanta oli selvä, ministerien tulisi kantaa vastuu päätöksistään. Hän piti valtakunnanoikeutta väistämättömänä.⁷⁷ Suomen Sosialidemokraatti huomioi kyllä tämänkin puheenvuoron, mutta pitkän budjettikäsittelyä koskevan uutisjutun keskellä ja mainitsematta yksityiskohtia. Helsingin Sanomat raportoi laajasti Vennamon esittämiä syytöksiä. Uusi Suomi totesi budjettikäsittelyä koskevan uutisen yhteydessä "Vennamo vaatii sosialisteja valtakunnanoikeuteen" ja Vapaan Sanan asiaa käsittelevä väliotsikko kuului "Sosdem. puolueen rötökset".⁷⁸

Vaikka puolueettomat sanomalehdet eivät edelleenkään olleet ottaneet asiaan pääkirjoitustasolla kantaa oli asian painoarvo selvästi lisääntynyt kaikissa tämän tutkimuksen aineistona olleissa lehdissä. Tämä käy selvästi ilmi asialle uhratun palstatilan ja otsikoiden määrästä. Ainoa poikkeus

⁷⁶ HS, Suomen Sosialidemokraatti, Uusi-Suomi 2.12.1951 ja Vapaa Sana 3.12.1956.

⁷⁷ VP 1951 ptk., 7.12.1951, ed. V. Vennamo, 713.

⁷⁸ HS, Suomen Sosialidemokraatti, Uusi-Suomi ja Vapaa Sana 8.12.1951.

oli Suomen Sosialidemokraatti, joka asian edetessä päinvastoin yritti hukuttaa kiusalliset kysymykset pitkien uutisjuttujen tai harhaanjohtavan otsikoinnin taakse. Asian toistuvalla käsittelyllä eduskunnassa ja sen saamalla julkisuudella oli myös vaikutusta. Valtion tilintarkastajat esittivät maaliskuussa 1952 eduskunnan oikeusasiamiehelle pyynnön tutkia maatalousministeriön menettelyn Salaputki Oy:n avustuksen myöntämisessä.⁷⁹

2.5 Syyte valtakunnanoikeudessa

Oikeusasiamiehen tutkinta tuli julki valtion tilintarkastajien selostaessa vuoden 1950 tilintarkastuskertomusta eduskunnalle 28.3.1952. Kaikki aineiston sanomalehdet raportoivat tutkinnasta, mutta tämän jälkeen asiaa ei juuri käsitelty lehdissä sen enempää kuin eduskunnassakaan ennen tutkinnan valmistumista. Oikeusasiamiehen tutkintaa koskeva kirjelmä luettiin eduskunnalle 28.11.1952. Oikeusasiamies Kastari totesi selvityksensä osoittavan, että Jussi Raatikainen oli käyttänyt ministerinä tahallaan virka-asemaansa väärin ja myös Matti Lepistö, Aleksi Aaltonen ja Onni Peltonen olivat menetelleet lainvastaisesti. Käytännössä Kastari totesi kirjelmässään oikeiksi lähes kaikki näitä ministereitä kohtaan julkisuudessa esitetyt syytteet. Valtiopäiväjärjestyksen mukaisesti asia lähetettiin ilman keskustelua perustuslakivaliokuntaan.⁸⁰

Sosiaalidemokraattien eduskuntaryhmä kokoontui heti oikeusasiamiehen kirjelmän lukemisen jälkeen. Ryhmäkokouksen

⁷⁹ PeVM 14/1953, 17.

⁸⁰ VP 1952 ptk., 28.3.1951, Eduskunnan oikeusasiamiehen kirjelmä eräiden vuonna 1949 valtioneuvoston jäsenenä toimineiden henkilöiden lainvastaisesta menettelystä virkatoimessa, 2077-2085.

päätyttyä istuvat ministerit Lepistö ja Peltonen ilmoittivat eroavansa valtioneuvoston jäsenyydestä. Lehdissä oikeusasiamiehen esittämät syytteet ja ministerien ero nousivat seuraavana päivänä poikkeuksetta isoimmaksi uutiseksi. Kaikki aineistoni lehdet myös julkaisivat oikeusasiamiehen koko kirjelmän sellaisenaan.

Suomen Sosialidemokraatti totesi pääkirjoituksessaan "Ilmeisesti on niin, että vuonna 1949 eräs sos.-dem. Ministeri on käyttänyt virka-asemaansa väärin, mikä on valitettavaa ja tuomittavaa". Muiden ministerien osuuden arveltiin kuitenkin johtuneen lähinnä "hyväuskoisuudesta".⁸¹ Uusi-Suomi kirjoitti pääkirjoituksessaan kyseessä olevan "suurin sensaatio ja skandaali, mikä meillä sodan jälkeen on yleensä tullut esille" ja pahoitteli tapauksen rapauttavan kansalaisten luottamusta kaikkia vallanpitäjiä kohtaan.⁸² Vapaa Sana totesi etusivun pääotsikossaan valtakunnanoikeuden odottavan neljää Fagerholmin hallituksen ministeriä. Etelä-Suomen Sanomien jutun otsikossa päähuomio kiinnittyi ministerien eroon, mutta oikeusasiamiehen lausuntoa pidettiin myös "erittäin raskauttavana".⁸³ Helsingin Sanomat käsitteli asiaa pääkirjoituksessaan ja piti oikeana ratkaisuna ministerien eroa. Samassa pääkirjoituksessa myös pidetään hyvänä, että pitkään puitu asia tutkitaan nyt perinpohjaisesti ja viitataan samalla muihin alemmilla tasoilla esiintyneisiin korruptioepäilyihin, jotka olivat myös nakertaneet kansalaisten luottamusta "hallitusmiehiin ja korkeisiin viranomaisiin".⁸⁴ Vaikka asiasta oli uutisoitu lehdissä jo toista vuotta välittyä lehtien reaktioista ja uutisista kuva, että oikeusasiamiehen näkemys ministerien

⁸¹ Suomen Sosialidemokraatti 29.11.1952 Salaputkijuttu.

⁸² Uusi-Suomi 29.3.1952 Ministeriskandaali.

⁸³ Etelä-Suomen Sanomat ja Vapaa Sana 29.11.1952.

⁸⁴ HS 29.11.1952 Yllättävä pula.

syyllisyydestä tuli yllätyksenä suurelle osalle lehdistöä ja puolueita. Kirjelmästä alkoi keskustelu salaputkijutusta ja muista vallan väärinkäytöksistä, joka jatkui lehdissä vilkkaana sillä aikaa, kun perustuslakivaliokunta tutki eteensä tullutta tapausta.

Perustuslakivaliokunnan tehtävänä oli oikeusasiamiehen kirjelmän perusteella selvittää eduskunnalle ovatko entiset ministerit menetelleet lainvastaisesti ja onko heitä vastaan toisin sanoen nostettava syyte valtakunnanoikeudessa. Asiaa käsitellessään perustuslakivaliokunta kuuli oikeudellisia asiantuntijoita sekä asianosaisia itseään. Lausunnoissaan kukaan entisistä ministereistä ei katsonut syyllistyneensä laittomuuksiin. Yksikään heistä ei varsinaisesti kiistänyt tapahtumien kulkua tai osallistumisestaan päätöksentekoon, mutta sen sijaan he eivät pitäneet menettelyään moitittavana. Esimerkiksi Raatikainen vetosi siihen, että hänen takausvastuunsa velasta, joka maksettiin myönnetyllä avustuksella, oli niin pieni "että kukaan järkevästi ja puolueettomasti ajatteleva henkilö haluaisi ryhtyä väittämään, että asemassani oleva henkilö ryhtyisi sen takia toimenpiteisiin, joihin oikeusasiamies väittää minun ryhtyneen".⁸⁵

Perustuslakivaliokunnan lausunto valmistui vasta 24.4.1953. Valiokunta totesi lausunnossaan entisten ministerien menetelleen lainvastaisesti. Ratkaisu ei ollut kuitenkaan yksimielinen, vaan siihen jätettiin useita vastalauseita. Valiokunnan sosiaalidemokraattiset jäsenet pitivät kaikki entisiä ministereitä syyttöminä. Tästä voidaan päätellä, että SDP:ssä oli tapahtunut suunnanmuutos suhtautumisessa asiaan, joka oli vielä oikeusasiamiehen kirjelmän tullessa julki tuomittu laajasti ja julkisesti puolueen piirissä.

⁸⁵ PeVM 14/1953, 27-28.

Kokoomuksen Arvo Salminen ja Ruotsalaisen kansanpuolueen John Österholm katsoivat Aaltosen ja Peltosen syyllistyneen laittomuuksiin, mutta pitivät Raatikaista ja Lepistöä syyllisinä. Suomen kansanpuolueen Harras Kyttä päätyi omassa vastalauseessaan edellisten kanssa samanlaiseen päätelmään. SKDL:n edustajat taas pitivät valiokunnan lausunnon perusteluita puutteellisina syytettä tukevien seikkojen osalta sikäli, että näitä perusteita olisi heidän mielestään ollut olemassa enemmänkin.⁸⁶

Eduskunnassa käytiin salaputkijutusta ensimmäisen kerran varsinaista keskustelua, kun perustuslakivaliokunnan mietintö tuli käsiteltäväksi täysistunnossa 5.5.1953. Läsna oli myös oikeusasiamies Kastari. Kastari ja Vennamo pitivät molemmat puheenvuoron, joissa keskittyivät asian juridiseen todisteluun syyllisyyden puolesta. Perustuslakivaliokunnan jäsen, SKDL:n Eino Kilpi lausui puheenvuorossaan, että eduskunnan oli asian käsittelyn yhteydessä "selvitettävä kaikkien ymmärrettäväksi, mikä on ministerin vastuu ja mikä yleensä julkisissa luottamus- ja virkatoimissa olevien vastuu heidän hoitaessaan kansamme yhteisiä asioita". Hän myös totesi, että salaputki-sanasta oli tullut yleisnimi "niille lukemattomille väärinkäytöksille, joita jatkuvana sarjana viime aikoina on saatu päivänvaloon".⁸⁷

Sosiaalidemokraattien Gunnar Henriksson piti tapausta Suomen oloissa "peräti harvinaisena" ja paheksui omassa puheenvuorossaan, että pelkkä asian saama julkisuus on saanut jotkut perustuslakivaliokunnan jäsenet puoltamaan syytteen nostamista valtakunnanoikeudessa ja väitti että asiasta ei olisi päätetty puhtaasti juridisin perustein, kuten olisi pitänyt. Keskustelu julistettiin päättyneeksi jo

⁸⁶ PeVM 14/1953, 13, 14, 16.

⁸⁷ VP 1953, 5.5.1953, ed. E. Kilpi, (skdl.) 703.

ensimmäisten puheenvuorojen jälkeen ja jäätiin odottamaan asianosaisten omia selvityksiä asiasta.⁸⁸

Pyydetyt selvitykset eivät eronneet sanottavasti entisten ministerien jo perustuslakivaliokunnalle antamista lausunnoista. Asian käsittely eduskunnassa jatkui 22.5.1953. Perustuslakivaliokunnan puheenjohtaja, kokoomuslainen Arvi Ahmavaara piti ensimmäisen puheenvuoron, jossa selosti laajalti tapauksen taustoja. Puheenvuoronsa lopuksi Ahmavaara korosti ettei perustuslakivaliokunnan kanta esittä syytteen nostamista valtakunnanoikeudessa tarkoita vielä tuomiota ja että tuomioistuimen ratkaisu asiassa tekisi oikeutta myös syytettyjen osalta paremmin, kuin eduskunnan vapauttava päätös ja esitti siksi syytteen nostamista kaikkia neljää entistä ministeriä vastaan. Seuraavan puheenvuoron piti SKDL:n Hemmi Lindqvist, joka kävi huomattavan pitkälti ja perusteellisesti läpi tapauksen ja ne seikat, jotka SKDL:n edustajat olisivat halunneet vielä syytteisiin lisätä. Puheenvuoro päättyi lähes koko Fagerholmin entisen hallituksen vaatimiseen syytettyjen penkille.⁸⁹

Suomen kansanpuolueen edustaja Kyttä kehotti edustajakollegoitaan asiaa punnitessaan unohtamaan puolueet ja yleisen mielipiteen, joka hänen mukaansa oli jo langettanut tuomion. Hän esitti puheenvuorossaan jo perustuslakivaliokunnan mietintöön jättämänsä vastalauseen mukaisesti, että entiset ministerit Raatikainen ja Lepistö asetettaisiin syytteeseen, mutta Aaltonen ja Peltonen vapautettaisiin syytteistä. Ajatus sai kannatusta muissakin puheenvuoroissa yli puoluerajojen. Toisaalta moni katsoi,

⁸⁸ VP 1953, 5.5.1953, ed. G. Henriksson (sd.), 706.

⁸⁹ VP 1953, 23.5.1953, ed. A. Ahmavaara (kok.) ja ed. H. Lindqvist (skdl.) 948-961.

jälleen yli puoluerajojen, että eduskunnan ei tulisi toimia asiassa alkuunkaan tuomarina, vaan asia olisi ratkaistava oikeudessa kaikkien epäiltyjen osalta Ahmavaaran esityksen mukaisesti. Kokoomuksen edustaja, pastori Johannes Wirtanen valitteli ilman sarkasmia kuinka maallikkokansanedustajat joutuvat ottamaan kantaa monimutkaisiin juridisiin kysymyksiin eikä hän pitänyt ihmeenä sitäkään, että mitä erilaisimmista taustoista nousseille ministereille tapahtuu "tahallisia tai tahattomia" virkavirheitä, joilta ainoastaan virkamiesesittelijät heitä voivat suojella.⁹⁰

Keskustelu päättyi äänestykseen, jossa äänin 148-4 päätettiin asettaa Jussi Raatikainen syytteeseen valtakunnanoikeudessa avustuksen myöntämisestä Salaputki Oy:lle liittyvässä asiassa. Suurin osa sosiaalidemokraattejankin äänesti syytteen nostamisen puolesta, mukaan lukien eduskuntaryhmän puheenjohtaja Väinö Tanner. Kaikki neljä syytettä vastustanutta olivat sosiaalidemokraatteja. Tyhjää äänesti 18 edustajaa, joista yksi oli maalaisliittolainen ja loput sosiaalidemokraatteja. Myös Lepistö asetettiin syytteeseen äänin 135-9. Aaltosen ja Peltosen kohdalla äänet jakautuivat enemmän, mutta heidätkin päätettiin asettaa syytteeseen selvällä enemmistöllä. Asian käsittely eduskunnan osalta oli päättynyt.⁹¹

Seuraavana päivänä Helsingin Sanomat julkaisi lähes koko eduskunnassa käydyn keskustelun äänestystuloksineen usean sivun uutisena. Myös Suomen Sosialidemokraatti käsitteli eduskunnan käymää keskustelua laajasti, mutta kommentoimatta päätöstä puolueen näkökulmasta.⁹² Uuden-Suomen pääkirjoituksessa todettiin mielipiteiden asiassa

⁹⁰ VP ptk. 1953, 23.5.1953, 961-966.

⁹¹ VP 1953 ptk. 968-973.

⁹² HS ja Suomen Sosialidemokraatti 23.5.1953.

jakaantuneen eduskuntaryhmien sisällä, minkä katsottiin merkitsevän poliittisten näkökohtien jäämistä taka-alalle ja "moraalisen ja oikeudellisen puolen sanelleen menettelytapaohjeen". Oikeuskäsittelyä pidettiin tervetulleena sekä syytettyjen että kansan oikeustajun kannalta, mutta samalla toivottiin "enemmän poliittisen keskustelun" vaimenevan tapauksen ympärillä, jotta tuomioistuin saisi työrauhan.⁹³ Myös Etelä-Suomen Sanomat kehotti pääkirjoituksessa oikeuden ulkopuolisia pidättäytymään "kaikesta kiihkomielisyydestä ja ennakkotuomioista" ennen oikeuden päätöstä.⁹⁴ Vapaassa Sanassa irvailtiin syytettyjä puolustaneiden edustajien puheenvuoroille ja ennakoitiin jo langettavaa tuomiota valtakunnanoikeudelta. Samalla toivottiin nykyisen valtioneuvoston ottavan tapauksesta oppia.⁹⁵

Tapauksen käsittely valtakunnanoikeudessa alkoi 1.7.1953. Syyttäjänä toimi eduskunnan oikeusasiamies Kastari. Kaikki syytetyt kiistivät syyte- ja korvausvaatimukset täysin aiheettomina. Materiaalin runsauden vuoksi oikeudenkäynti päätettiin siirtää jatkumaan 18.8.1953. Mitään varsinaisesti uutta asiassa ei ilmennyt senkään jälkeen, kun oikeudenkäyntiä elokuussa päästiin jatkamaan. Oikeudenistunto oli avoin tiedotusvälineille ja lehdet raportoivat siitä seikkaperäisesti koko oikeudenkäynnin ajan. Oikeus antoi päätöksensä 18.9.1953. Jussi Raatikainen tuomittiin tahallisuudesta hyötymistarkoituksessa tehdystä virkarikoksesta 150 päiväsakkoon ja Matti Lepistö varomattomuudessa tehdystä virkavirheestä 50 päiväsakkoon. Lisäksi heidät tuomittiin yhteensä 2,5 miljoonan markan

⁹³ Uusi-Suomi 23.5.1953 Valtakunnanoikeus koolle.

⁹⁴ Etelä-Suomen Sanomat 24.5.1953 Salaputkijutun oikeuskäsittely.

⁹⁵ Vapaa Sana 23.5.1953.

vahingonkorvauksiin valtiolle. Aleksi Aaltonen ja Onni Peltonen vapautettiin syytteistä.⁹⁶

Jälleen lehdet uutisoivat tuomiosta. Helsingin sanomat, Etelä-Suomen Sanomat, ja Uusi-Suomi nostivat annetut tuomiot pääotsikoksi, kun taas Suomen Sosialidemokraatti piti pääuutisenaan Aaltosen ja Peltosen vapauttavia tuomioita. Vapaa Sana piti päätöstä "siloiteltuna tuomiona" ja uutisoi oikeuden päätyneen Raatikaisen ja Lepistön osalta "pikkusakkoihin ja korvaamaan laittomuudella saamansa hyödyn", mikä ei täysin pitänyt paikkaansa, koska vahingonkorvauksien perusteena oli valtion kärsimä vahinko eikä tuomittujen saama henkilökohtainen hyöty, joka oli tässä tapauksessa selvästi korvaussummaa pienempi.⁹⁷

2.6 Tuomion jälkeen

Oikeuden päätöksen jälkeen salaputkijuttu unohtui julkisuudessa yllättävän nopeasti. Eduskunnassa asiasta ei enää keskusteltu, mutta salaputki-termiä kyllä käytettiin muissa yhteyksissä, kun haluttiin "näppäyttää" erityisesti sosiaalidemokraatteja tai ylipäätään viitata päivänvaloa kestättömiin toimiin. Sanomalehdissä salaputkijuttu ei synnyttänyt enää valtavaa julkisuutta saaneen oikeudenkäynnin jälkeen laajempaa keskustelua korruption yleisyydestä Suomessa tai sitä vastaan tehtävistä toimista. Ainoat lehdet, jotka Kansalliskirjaston digitaalisten aineistojen hakukoneen perusteella palasivat salaputkiasiaan toistuvasti vielä 1950-luvun puolivälissäkin olivat SKDL:n Vapaa Sana ja kommunistien Työkansan Sanomat.

⁹⁶ HS 19.9.1953.

⁹⁷ Etelä-Suomen Sanomat, HS, Uusi-Suomi, Suomen Sosialidemokraatti ja Vapaa Sana 19.9.1953.

Syytettyinä olleiden poliitikkojen uriinkaan tuomiolla ei ollut suoraa vaikutusta. Raatikainen oli tipahtanut eduskunnasta jo vuoden 1951 vaaleissa ennen varsinaista kohua. Hän ei pyrkinyt enää uudestaan eduskuntaan. Lepistö jatkoi kansanedustajana ja toimi myöhemmin vielä kahdesti ministerinä maatalousministeriössä. Myös Peltonen jatkoi eduskunnassa toimien uudestaan ministerinä jo 1954-56 ja eduskunnan varapuhemiehenä 1958.⁹⁸ Muistelmissaan Lepistö syytti koko salaputkijuttua Maalaisliiton operaatioksi, jonka tarkoituksena oli SDP:n johdon mustamaalaaminen.⁹⁹ Samanlaisiin päätelmiin ovat tulleet muistelmissaan useat muutkin aikalaiset sosiaalidemokraatit.¹⁰⁰ Epäilemättä tapauksessa voi nähdä poliittisen ajojahdinkin piirteitä, mutta pelkästään tämän seikan korostaminen vie huomion pois siitä, että kysymys on myös selkeästi korruption määritelmän täyttävästä toiminnasta.

Salaputkitapaus kuitenkin osoitti aikalaisille, että sodan ajalla korostunut poliitikkojen yksituumaisuus ja vallanpitäjien arvovalta eivät enää olleet itsestäänselvyyksiä. Niistä oli tullut yksi poliittisen pelin nappuloista muiden joukossa. Uudet toimijat, kuten vasta sodan jälkeen maan alta noussut vasemmiston äärilaita ja toisaalta uudenlaista populistista politiikkaa tekevän Vennamon kaltaiset hahmot eivät epäröineet heiluttaa venettä skandaalisyytöksillä, jos tähän vain annettaisiin aihetta.

Seuraavan kerran valtakunnanoikeus kokoontui vuonna 1961 käsittelemään niin sanottua kättilöopiston juttua. Tuolloin

⁹⁸ Professori Olavi Borgin lausunto perustuslakivaliokunnalle. Perustuslakivaliokunnan pöytäkirja 22.11.1993. EA.

⁹⁹ Lepistö, 1983, 230.

¹⁰⁰ Lehtinen, Lasse (2002): Aatosta jaloa ja alhaista mieltä, Urho Kekkosen ja SDP:n suhteet 1944-1981, Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki, 222.

eduskunta asetti syytteeseen valtakunnanoikeudessa entiset ministerit Aarre Simosen, Vilho Väyrysen ja Urho Kiukka. Näistä Simonen ja Väyrynen tuomittiin sakkoihin virkavirheestä. Tapaus koski kättilöopiston rakentamiseen liittyneitä epäselvyyksiä. Väyrynen ei jatkanut poliittista uraansa, mutta toimi myöhemmin mm. valtakunnanoikeuden jäsenenä. Simonen, joka oli siirtynyt Sosiaalidemokraateista Työväen ja pienviljelijäin sosiaalidemokraattiseen liittoon, nimitettiin oikeusministeriksi Paasion hallitukseen 1966-68 ja myöhemmin Koiviston hallitukseen 1968-70.¹⁰¹ Pentti Peltoniemen ja Hannu Rajalan kirjoittamassa Simosen elämäkerrassa kuvataan kättilöopiston juttuun liittyvää lehtikirjoittelua ajojahdiksi, joka oli suunnattu nimenomaan Simosta vastaan ja oli SDP:n johdon masinoimaa.¹⁰²

3 Tapaus Juhantalo

Käsittelen tässä luvussa Juhantalon tapausta skandaalin alkuvaiheista erottamiseen eduskunnasta. Aluksi käyn lyhyesti läpi tapauksen kanssa samaan aikaan ajoittuvaa talouskriisiä, jota kutsutaan 1990-luvun lamaksi ja jolla on väitetty olleen ainakin epäsuoraa vaikutusta myös Juhantalon tapauksen käsittelyyn eduskunnassa ja julkisuudessa.

¹⁰¹ Professori Olavi Borgin lausunto perustuslakivaliokunnalle. Perustuslakivaliokunnan pöytäkirja 22.11.1993. EA.

¹⁰² Peltoniemi, Pentti ja Rajala, Hannu (1981): *Sapeli-Simonen*. Tammi, Helsinki, 174-175.

Oikeustieteen kandidaatti Kauko Juhantalo valittiin ensimmäistä kertaa eduskuntaan 36-vuotiaana Turun läänin pohjoisesta vaalipiiristä vuonna 1979. Tätä ennen hän oli jo ehtinyt vaikuttaa pitkään Keskustapuolueessa eri luottamustoimissa toimien mm. opiskelijaliiton puheenjohtajana ja puoluehallituksen jäsenenä. Hänellä oli myös oma asianajotoimisto Kankaanpäässä. Tämän lisäksi hän toimi Kankaanpään kunnallispolitiikassa sekä useiden järjestöjen ja yritysten hallintoelimissä.¹⁰³ Juhantaloa voidaan pitää siis pitkän linjan keskustavaikuttajana, jolla oli vakiintunut asema puolueessaan.

3.1 Lama

Tässä käsiteltävät tapahtumat ajoittuvat keskelle pahinta 1990-luvun lamaa jota on pidetty yhtenä Suomen sotien jälkeisen ajan vakavimmista kriiseistä. Suomen bruttokansantuotteen reaalin kasvu painui jo vuonna 1990 nolllaan, pieneni vuonna 1991 peräti 6,3 prosenttia ja vielä vuonna 1992 3,3 prosenttia.¹⁰⁴ Rahamarkkinoiden vapautumisesta 1980-luvulla alkanut ja ensin talouden ylikuumenemiseen johtanut kehitys huipentui juuri vuodenvaihteeseen 1992-1993, kun finanssipolitiikassa alkoi liikkua huhuja valtion lainahanojen sulkeutumisesta ja akuutista kassakriisistä.¹⁰⁵

¹⁰³ Eduskunta - Entiset kansanedustajat, verkkojulkaisu 21.10.2020. <https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/157.aspx>

¹⁰⁴ Kiander, Jaakko (2001), *Laman opetukset. Suomen 1990-luvun kriisin syyt ja seuraukset*. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, Helsinki, 37.

¹⁰⁵ Kantola, Anu (2003), *Suomi talouskriisissä 1990-luvun alussa*. Teoksessa Forsberg, Tuomas, Lintonen, Raimo, Pursiainen, Christer & Visuri, Pekka (toim.), *Suomi ja kriisit. Vaaran vuosista terrori-iskuihin*. Gaudeamus, Helsinki, 189.

Lama kosketti yhteiskuntaa laajasti ja syvästi. Pankit eivät selviytyneet omin avuin, vaan valtio joutui rahoittamaan niitä miljardien pankkituilla. Työttömyys nousi ennätyslukemiin ja yrityksiä meni konkurssiin ennenäkemättömiä määriä. Julkinen talous ajautui vakaviin ongelmiin verotulojen vähetessä samaan aikaan työttömyysmenojen kasvaessa ja pankkituen rasittaessa valtiontaloutta. Valtion menoja jouduttiin supistamaan erilaisin leikkauksin.

Lama nousee esille myös Juhantalon tapauksen käsittelyssä sekä poliitikkojen puheessa, että lehdistön kommenteissa. En kuitenkaan pyri tässä käyttämään lamaa selittävänä tekijänä, vaan pikemminkin se luo puitteet ja taustan Juhantalon tapaukseen liittyvälle keskustelulle ja siihen johtaneille tapahtumille itselleen. Toisaalta, vaikka lamaa ei voitaisikaan pitää varsinaisena syynä jollekin tapahtumalle tai ilmiölle, on sen nähty vaikuttaneen vauhdittavasti joihinkin muutosprosesseihin, jotka olivat alkaneet jo kauan ennen lamaa.¹⁰⁶

3.2 Korruptiosyytöksen taustat

Juhantalo nimitettiin kauppa- ja teollisuusministeriksi Esko Ahon hallitukseen huhtikuun 26 päivänä 1991. Hänen omistuksessaan oli tuolloin useita yrityksiä, jotka olivat ajautuneet taloudellisiin vaikeuksiin epäonnistuneiden

¹⁰⁶ Blomberg, Helena, Hannikainen, Matti & Kettunen, Pauli (2002), *Lamafatalismin historiallinen ja vertaileva kritiikki*. Teoksessa Blomberg, Helena, Hannikainen, Matti & Kettunen, Pauli (toim.), *Lamakirja. Näkökulmia 1990-luvun talouskriisiin ja sen historiallisiin konteksteihin*. Kirja-Aurora, Turku, 9.

arvopaperikauppojen johdosta. Yritykset olivat vuodenvaihteessa 1990-1991 ylivelkaantuneet yhteensä noin 25 miljoonaa markkaa. Juhantalo oli taannut veloista henkilökohtaisesti yli 10 miljoonaa markkaa, joten ne rasittivat myös häntä itseään. Hän oli yrittänyt etsiä ostettavakseen hyväkuntoista yritystä, jonka avulla muiden yhtiöiden tappiot olisi saatu katetuksi. Ongelmana oli kuitenkin kaupan rahoitus, jota Juhantalo oli yrittänyt järjestää tuloksetta muun muassa Christopher Wegeliuksen johtamasta Säästöpankkien Keskus-Osake-Pankista (SKOP).¹⁰⁷

Myös SKOP oli suurissa vaikeuksissa ennen kaikkea pankin omistaman Tampella Oy:n velkojen vuoksi, joita oli vuoden 1991 loppupuolella noin 5,5 miljardia markkaa. Suomen Pankissa oltiin seurattu vuodesta 1990 huolestuneina Tampellan muodostamaa uhkaa SKOP:n vakavaraisuudelle. Kun kevättalvella 1991 kävi selväksi, ettei pankki selviäisi ongelmistaan yksin Suomen Pankin Esko Ollila pyysi kauppa- ja teollisuusministeri Juhantaloa selvittämään voisiko valtio tai jokin valtionyhtiö ostaa Tampellan tai sen osan. Vaikka Juhantalo suhtautuikin ominen sanojensa mukaan kielteisesti ajatukseen, tapasi hän asiaan liittyen SKOP:n johtoa lounastapaamisissa 6.6.1991 ja 9.9.1991. Juhantalo ja Wegelius tunsivat toisensa jo ennestään hevosharrastuksen kautta. Tapaamisissa Juhantalo oli ottanut Tampella-kysymyksen lisäksi toistuvasti puheeksi myös omat laina-asiansa.¹⁰⁸ Wegeliuksen mukaan Juhantalo oli sanonut "koplaavansa" nämä kaksi asiaa yhteen.¹⁰⁹ SKOP ei kuitenkaan järjestänyt Juhantaloon yrityskaupoille rahoitusta. SKOP:n

¹⁰⁷ Valtiopäivät 1993. Asiakirjat. Helsinki 1993.

Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 5 ed. Jaakonsaaren ja neljän muun edustajan allekirjoittaman kirjelmän johdosta, joka sisältää muistutuksen valtioneuvoston jäsenen virkatoimen lainvastaisuudesta. (PeVM 5/1993)

¹⁰⁸ PeVM 5/1993

¹⁰⁹ Saari, Mauno (1992), *Minä Christopher Wegelius. Päiväkirja pimeiden voimien vuosilta*. Gummerus, Jyväskylä 1992, 275.

vaikeudet kasvoivat lopulta niin suuriksi, että Suomen Pankki otti pankin haltuunsa 19 päivänä syyskuuta 1991.

3.3 Ero valtioneuvoston jäsenyydestä

Keväällä 1992 alkoi lehdistössä liikkua huhuja Juhantaloon yritysten vaikeuksista. Hufvudstadsbladetissa väitettiin 20.5.1992, että Juhantaloon yhtiöt olisivat saaneet pankeilta velkoja anteeksi ja Iltalehti kirjoitti 15.7.1992 Juhantaloon itsensä yrittäneen saada velkojaan anteeksi. Nämä tiedot osoittautuivat kuitenkin perättömiksi. Kesäkuussa 1992 Juhantaloa syytettiin alueellisen tuen myöntämisestä hankkeelle, jossa hänen oma yhtiönsä oli betonin toimittajana.¹¹⁰ Myös oikeuskansleri alkoi tutkia asiaa.¹¹¹

Lehdissä liikkui epämääräisiä tietoja Juhantaloon yhtiöiden velkojen määrästä. Hän ei itse ollut halukas kommentoimaan taloudellisia vaikeuksiaan julkisuudessa ja ilmeisesti vähätteli niitä myös omalle puolueelleen ja pääministeri Aholle.¹¹² Lopulta huhumylly Juhantaloon ympärillä kuitenkin kasvoi niin suureksi, että hänen oli taivuttava eroon. Presidentti Koivisto myönsi Juhantalolle eron valtioneuvoston jäsenyydestä 3.8.1992. Koivisto kuitenkin kummeksui julkisesti eron johtaneita syitä ja erityisesti lehdistön roolia asiassa.¹¹³

3.4 Kohti valtakunnanoikeutta

¹¹⁰ Iltalehti (IL) 22.6.1992.

¹¹¹ Oikeuskansleri antoi päätöksensä asiassa vasta syksyllä 1993. Juhantalo sai huomautuksen.

¹¹² HS 18.7.1992 ja Uimonen, Risto, Nuori pääministeri. WSOY, Helsinki 1995, 280.

¹¹³ HS 14.8.1992.

Mauno Saaren kirja *Minä, Christopher Wegelius* julkaistiin 7 lokakuuta 1992. Kirjassa esitettiin Juhantaloa koskevat niin sanotut koplausväitteet. Asiasta uutisoitiin saman aamun Helsingin Sanomissa, jossa haastateltiin myös Juhantaloa. Tämä kiisti syytökset. Asia sai nopeasti osakseen laajaa julkisuutta. Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa 9 lokakuuta väläytettiin jo valtakunnanoikeuden mahdollisuudesta sekä vaadittiin perustuslakivaliokuntaa ja oikeuskansleria tutkimaan asia perusteellisesti.¹¹⁴ Myös Hufvudstadsbladet piti asian selvittämistä oikeudessa oikeana vaihtoehtona ja arveli tapauksella voivan olla merkittäviä seurauksia Suomen poliittiselle kulttuurille siinäkin tapauksessa, että Juhantalo osoittautuisi syyttömäksi.¹¹⁵ Juhantalon asemaa skandaalin keskiössä heikensivät häneen aiemmin kohdistuneet epäilyt ja taloudelliset epäselvyydet.

Oikeuskansleri Jorma S. Aalto oli aloittanut 9. Lokakuuta 1992 "erään lehtikirjoituksen ja televisio-ohjelman johdosta" selvittämään Juhantalon väitettyä virka-aseman väärinkäyttöä. Hän ilmoitti 20. lokakuuta päätyneensä suorittamaan asiassa erityistutkinnan, joka on eräänlainen lievempi versio esitutkinnasta. Samana päivänä eduskunnassa jätettiin viiden naiskansanedustajan allekirjoittama muistutuskirjelmä Juhantalon virkatoimien lainvastaisuudesta, jonka johdosta asian tutkiminen siirtyi myös perustuslakivaliokunnan vastuulle. Tällaista tilannetta, jossa sekä oikeuskansleri että perustuslakivaliokunta tutkivat samaa asiaa samanaikaisesti, ei ollut aikaisemmissa valtakunnanoikeuteen päätyneissä tapauksissa sattunut.

¹¹⁴ HS 9.10.1992, Tapaus Juhantalon uusi vaihe.

¹¹⁵ Hufvudstadsbladet (HBL) 9.10.1992. Fallet Juhantalo och vår politiska kultur.

Asian perusteellisen selvittämisen korostettiin alusta lähtien olevan tärkeää koko poliittisen järjestelmän uskottavuuden kannalta. Näin argumentoivat lehtien lisäksi myös useat poliitikot mukaan lukien jotkut Juhantalon omat puoluetoverit pääministeri Esko Ahoa myöten.¹¹⁶ Huomio kiinnittyikin väitetyn rikkomuksen sijasta yhä enemmän siihen miten asiaa tultaisiin tutkimaan. Asian tutkiminen ei tietenkään vielä tarkoittanut suoraa epäluottamuslausetta Juhantaloa kohtaan, vaan puntarissa oli myöskin koplausväitteet esittäneen Wegeliuksen uskottavuus.

Perustuslakivaliokunnan rooli asian selvittämisessä muodostui keskeiseksi. Käytännössä se joutui suorittamaan esitutkinta- ja syyteharkintatehtäviä, jotka normaaleissa rikosasioissa kuuluivat oikeusviranomaisille. Valiokunnalla ei kuitenkaan ollut oman kuulemismenettelynsä lisäksi muita keinoja esitutkinnan suorittamiseksi puhumattakaan siitä että sillä olisi ollut minkäänlaista kokemusta tämänkaltaisista tehtävistä. Kaikilla valiokunnan jäsenillä ei ollut myöskään oikeustieteellistä koulutusta. Valiokunnan puheenjohtajaksi kesken Juhantalon asian käsittelyn siirtynyt edustaja Sauli Niinistö totesikin myöhemmin esitellessään eduskunnalle valiokunnan mietintöä Juhantalon asiaa koskien, että olisi syytä pohtia ministerivastuuasioiden siirtämistä kokonaan yleisten syyttäjä- ja tuomioistuinlaitosten tehtäväksi.¹¹⁷

Käytännössä perustuslakivaliokunta joutui pyytämään virka-apua oikeuskanslerilta, joka taas sai apua keskusrikospoliisilta Juhantalon tapauksen tutkinnassa.

¹¹⁶ Valtiopäivät 1992. Kirjalliset kysymykset. Helsinki 1992, Kirjallinen kysymys 492. Pääministeri Ahon vastaus edustaja Aittoniemen kirjalliseen kysymykseen 12.11.1992.

¹¹⁷ Valtiopäivät 1993. Pöytäkirjat. Helsinki 1993, 14.6.1993, 1754, ed. Niinistö kok.

Oikeuskanslerin toimittaman erityistutkinnan aikana puhuteltiin tapaukseen liittyneitä henkilöitä ja perustuslakivaliokunta sai käyttöönsä puhuttelujen pöytäkirjat. Tutustuttuaan erityistutkinta-aineistoon ja kuultuaan asiantuntijoita perustuslakivaliokunta päätyi 30.3.1993 pyytämään oikeuskansleria aloittamaan varsinaisen esitutkinnan. Oikeuskansleri oli aikaisemmin suhtautunut kielteisesti esitutkinnan aloittamiseen, mutta taipui valiokunnan pyyntöön. Käytännössä esitutkinta tarkoitti pääosin vain muodollista, jo suoritettussa erityistutkinnassa annettujen lausuntojen vahvistamista.¹¹⁸

Perustuslakivaliokunnan ja oikeuskanslerin tutkimukset Juhantalonsasiassa kestivät kaikkineen yli seitsemän kuukautta. Tiedotusvälineet eivät päästäneet Juhantalonsasiasta unohtumaan pitkän tutkimisvaiheen aikana. Asian etenemistä seurattiin tarkasti ja jokainen käänne uutisoitiin. Myös Juhantalonsyhtiöiden ongelmia pidettiin esillä kevään mittaan. Pelkästään Helsingin Sanomat julkaisi yli 80 Juhantalonsasiakoskevaa kirjoitusta lokakuun 1992 ja kesäkuun 1993 välillä. Lähes mikä tahansa Juhantaloon liittyvä ylitti tuona aikana uutiskynnyksen, varsinkin jos kyseessä oli kielteinen asia kuten vaikkapa maksamatta jäänyt syntymäpäiväjuhlien lasku.¹¹⁹ Iltalehti julkaisi 3.2.1993 osia salaiseksi julistetusta erityistutkintamateriaalista. Vuodosta nousi kohu, mutta sen lähde ei saatu selvitettyksi, vaikka epäilykset kohdistuivatkin perustuslakivaliokuntaan.

Perustuslakivaliokunnan kuultavana kävi tapaukseen suoraan liittyneiden henkilöiden lisäksi kuusi oikeustieteen

¹¹⁸ Perustuslakivaliokunnan pöytäkirjat 16.2.1993, 30.3.1993 ja 25.5.1993. Eduskunnan arkisto (EA).

¹¹⁹ HS 30.4.1993, Oikeuskansleri ja tapaus Juhantalo.

asiantuntijaa: oikeusneuvos Henrik Grönqvist, professori Mikael Hidén, professori Pekka Koskinen. Professori Raimo Lahti, professori Terttu Utriainen ja apulaisprofessori Pekka Viljanen. Viimekädessä tapauksen arviointi perustui kuitenkin edellä mainituissa lounastilaisuuksissa olleiden henkilöiden keskenään ristiriitaisiin kertomuksiin, eikä heidän lausunnoissaan ilmennyt tutkinnan aikana mitään ratkaisevasti uutta. Perustuslakivaliokunnan kuultavina olleet asiantuntijat eivät ottaneet suoraan kantaa näytön riittävyteen, vaan korostivat lausunnoissaan tämän asian arvioimisen kuuluvan päätöksentekijöille eli perustuslakivaliokunnalle ja eduskunnalle.¹²⁰

Oikeuskansleri päätyi 1.6.1993 esittämässään arviossaan lopulta siihen että: "asiassa ei ole sellaisia syytteen nostamiseen vaadittavia todennäköisiä perusteita, joiden nojalla Juhantalon sinänsä moitittava varomaton menettely tulisi katsoa ministerivastuulaissa katsotulla tavalla selvästi lainvastaiseksi."¹²¹ Helsingin Sanomissa oltiin valmiita tyytymään oikeuskanslerin ratkaisuun ja todettiin, että "olisi melkoinen sensaatio, jos perustuslakivaliokunta asettuisi ministerivastuulain osalta toiselle kannalle".¹²² Oikeuskansleri oli tosin aiemmin luvannut kunnioittaa omassa päätöksessään eduskunnan tahtoa toisin sanoen odottaa asian käsittelyä täysistunnossa. Perustuslakivaliokunnan puheenjohtaja Niinistö hämmästeli oikeuskanslerin mielenmuutosta myöhemmin puheenvuorossaan eduskunnalle, mutta arveli tämän kiirehtineen ratkaisuaan ainakin osaksi perustuslakivaliokunnasta jatkuvasti vuotaneiden tutkintaa koskeneiden tietojen vuoksi.¹²³

¹²⁰ Perustuslakivaliokunnan pöytäkirjat 18.3.1993, 19.3.1993 ja 30.3.1993. EA.

¹²¹ PeVM 5/1993

¹²² HS 3.6.1993

¹²³ Valtiopäivät 1993. Pöytäkirjat. Helsinki 1993 (VP 1993 ptk.), 24.6.1993, 2147

Perustuslakivaliokunta päätyi oikeuskanslerin kanssa päinvastaiseen tulkintaan ja esitti 10.6.1993 lausunnossaan eduskunnalle "että kauppa- ja teollisuusministeri Kauko Juhantalo on yhdistäessään omat taloudelliset asiansa toimintaansa Tampella-konsernista Säästöpankkien Keskus-Osake-Pankille aiheutuneen vastuukeskittymän purkamiseksi menetellyt lainvastaisesti ja että Juhantalon lainvastainen menettely on ollut sellaista kuin ministerivastuulain 7 §:ssä tarkoitetaan." Päätös syntyi valiokunnassa yksimielisesti. Ratkaisevassa käsittelyssä oli myös Juhantalon omia puoluetovereita.¹²⁴ Helsingin Sanomissa pidettiin perustuslakivaliokunnan kannanottoa yksimielisyydessään "merkittävänä ja politiikan moraalialia korostavana".¹²⁵ Iltalehdessä pidettiin jo varmana Juhantalon päätymistä valtakunnanoikeuteen ja kysyttiin myös "Eroaako oikeuskansleri?"¹²⁶

Saman aineiston perusteella syntyneitä vastakkaisia tulkintoja voi tarkastella oikeuskanslerin ja perustuslakivaliokunnan erilaisten asemien pohjalta. Juridiselta kannalta kumpikin tulkinta oli mahdollinen.¹²⁷ Perustuslakivaliokunnan jäsenet tiedostivat kantavansa päätöksestä myös poliittisen vastuun. Vaikka lopullinen päätös syytteen nostamisesta kuului joka tapauksessa eduskunnalle, olisi perustuslakivaliokunnan ja oikeuskanslerin molempien kielteinen kanta epäilemättä vaikuttanut päätökseen. Perustuslakivaliokunnassa (ja

¹²⁴ PeVM 5/1993

¹²⁵ HS 12.6.1993, Vastakkaiset tulkinnat.

¹²⁶ IL 11.6.1993

¹²⁷ Edustaja Tuulikki Ukkola LKP ja viisi muuta kansanedustajaa tekivät lokakuussa 1993 muistutuksen oikeuskanslerin virkatoimen lainvastaisuudesta, koska oikeuskansleri ei ollut katsonut Juhantalon asiassa olleen syytteen nostamiseen perusteita. Perustuslakivaliokunta katsoi kuitenkin ettei oikeuskanslerin menettely ollut lainvastaista kyseiseen päätökseen vaikuttaneiden seikkojen tulkinnanvaraisuuden vuoksi. PeVM 19/1993.

eduskuntaryhmissä) ilmeisesti katsottiin, ettei asia saisi raueta eduskunnan toimesta. Tässä vaiheessa ei voitu vielä tietää, mitä oikeuskäsittelyssä tulisi tapahtumaan, ja mahdollisesti monikaan ei uskonut valtakunnanoikeuden päätyvän langettavaan tuomioon.

Oikeuskansleri Aalto taas oli saanut jo aikaisemminkin arvostelua osakseen varovaisesta linjastaan. Häntä pidettiin keskustalaisena, vaikkei hänellä puoluekirjaa ollutkaan. Monelle hänen toimintansa edusti yhden aikakauden puoluepoliittista asioiden hoitoa. Jotkut myös syyttivät Aaltoa hänet nimittäneen presidentti Koiviston juoksupojaksi.¹²⁸

Oikeuskanslerin kanta tarjosi Juhantalon puolustajille erinomaisen argumentin tämän syytteeseen asettamista kannattavia vastaan. Puolustajia oli kuitenkin selvä vähemmistö, kun asian käsittely eduskunnassa alkoi 14.6.1993. Liberaalisen kansanpuolueen ainoa edustaja Tuulikki Ukkola, yksi muistutuskirjelmän allekirjoittajista, aloitti suorana televisioidun keskustelun värikkäällä puheenvuorollaan. Hän muun muassa ilmaisi kantansa, jonka mukaan "[Juhantalo] on kiistatta syyllinen siihen, mistä häntä nyt syytetään tai epäillään" ja kutsui tätä "vanhan mädäntyneen poliittisen kulttuurin viimeiseksi edustajaksi".¹²⁹

Ukkolan näkemykset eivät saaneet kannatusta muiden edustajien keskuudessa ja useampi sinänsä syytteen nostamisen kannalla ollut edustaja otti asiakseen muistuttaa, että Suomen oikeusjärjestelmässä henkilöä on tapana

¹²⁸ HS 22.12.1993.

¹²⁹ VP 1993 ptk. 1754.

pitää syyttömänä, kunnes oikeudessa toisin todistetaan.¹³⁰ Puheenvuoroista käy ilmi, että enemmistö edustajista ei halunnut leimautua inkvisiittoriksi Juhantalonsa asiassa, vaikka kannattivatkin asian lähettämistä valtakunnanoikeuteen. Käsittelyn saamaa "toverituomioistuimen" luonnetta pidettiin useassa puheenvuorossa kiusallisena ja esitettiin Sauli Niinistön edellä mainitun kommentin tapaan harkittavaksi ministerivastuukysymysten siirtämistä pois eduskunnalta.¹³¹ Toisaalta myös oikeuskanslerin roolia asiassa hämmästeltiin erityisesti niiden taholta, jotka yhtyivät perustuslakivaliokunnan kantaan.

Rivien välistä voi lukea, että Juhantalonsa katsottiin edustavan koko tuolloista poliittista järjestelmää eikä vain puoluettaan tai itseään. Puheenvuoroissa hän oli "yksi meistä". Kansanedustajat puhuivat siis tavallaan "omasta asiastaan". Selkeän puoluepoliittisesti värittyneet puheenvuorot, tai oppositio-hallitus -asetelma eivät nousseet tässä keskustelussa esille. Tähän saattoi osaltaan vaikuttaa suurimman oppositiopuolueen Sosiaalidemokraattien oman ex-puheenjohtajan Ulf Sundqvistin samoihin aikoihin esillä ollut STS-pankin epäselvyyksiin liittynyt skandaali.

Toisaalta 1990-luvun alun poliittinen keskustelu oli muutenkin muuttumassa epäpoliittiseen suuntaan. Tätä ilmiötä ovat käsitelleet esimerkiksi Anu Kantola ja Pauli Kettunen. Kantolan mukaan poliittiset päättäjät omaksuivat laman myötä "managerin eetoksen" ja alkoivat nojata enenevässä määrin taloudelliseen tietoon. Tämä mahdollisti ikään kuin puolueettoman, puhtaasti teknisen päätöksenteon, jossa

¹³⁰ Esim. VP 1993 ptk. 1757, ed. Aittoniemi SMP.

¹³¹ Esim. VP 1993 ptk. 1773, ed. Jätteenmäki kesk.

ideologisilla kysymyksillä ei ollut sijaa.¹³² Pauli Kettunen käyttää ilmiöstä nimitystä *epäpolitisointi* ja määrittelee käsitteen toimintakohteiden esittämisenä välttämättöminä ja vaihtoehdottomina.¹³³ Myös Juhantalon tapausta käsiteltäessä monet korostivat puheenvuoroissaan asian oikeudellista puolta pyrkien näin esittämään päätöksen väistämättömänä ja pelkästään tosiasioihin perustuvana. Näin argumentoitiin tosin sekä Juhantalon puolesta että häntä vastaan.

Ainoa varsinainen jakolinja, joka puheenvuoroista välittyi, liittyi "vanhaan" ja "uuteen" poliittiseen kulttuuriin. Kuitenkin siten, että ainoastaan itsensä uuden poliittisen kulttuurin edustajiksi kokeneet ottivat asian esille. Muistutuskirjelmän ensimmäinen allekirjoittaja, SDP:n Liisa Jaakonsaari piti puheenvuorossaan Juhantaloa tavallaan sijaiskärsijänä, joka "kantaa maan tapaa ja systeemin syntejä Golgatalle".¹³⁴ Ei ole yllätys, että näitä viittauksia maantapaan ja hyvävelijärjestelmän rappioon tekivät juuri naiset ja pienten puolueiden edustajat, jotka tunsivat olevansa tämän järjestelmän ulkopuolella ja todennäköisesti kokivat sen suoranaiseksi haitaksi omalle uralleen ja poliittisille tavoitteilleen. Maan tavalla ja hyvävelijärjestelmällä viitataan tässä eliitin vastavuoroisuuteen ja kiitollisuuteen perustuvaan yhteistyöhön.

Kolmas keskustelussa toistuvasti pinnalle pulpahtanut teema oli meneillään oleva syvä lama pankkitukineen ja talousrikosjuttuineen. Edustaja Lea Savolainen SDP:stä kytki

¹³² Kantola, Anu, Markkinakuri ja managerivalta, poliittinen hallinta Suomen 1990-luvun talouskriisissä. *Loki-Kirjat*, Helsinki, 2002. 297.

¹³³ Kettunen, Pauli, *Suunnitelmataloudesta kansalliseen innovaatiojärjestelmään*. Teoksessa Blomberg Helena, Hannikainen Matti & Kettunen Pauli (toim.), *Lamakirja. Näkökulmia 1990-luvun talouskriisiin ja sen historiallisiin konteksteihin*. Kirja-Aurora, Turku. 2002. 17.

¹³⁴ VP 1993 ptk. 1758.

Juhantalon suoraan pankkien valtaviin tappioihin johtaneisiin toimiin ja toimijoihin, kutsuen tätä tämän vyyhdin ”jäävuoren huipuksi”.¹³⁵ Toiset totesivat kansalaisten oikeustajun olevan kyllä koetuksella meneillään olevan kasinotalouden pesänselvityksen keskellä, mutta muistuttivat, ettei Juhantalo ollut nyt epäiltynä pankkien luottotappioiden aiheuttamisesta. Silti jotkut pelkäsivät ääneen Juhantalon joutuvan tässä syntipukiksi ja sijaiskärsijäksi nousukauden virheistä.¹³⁶

Asian käsittely päättyi sillä erää Juhantalon itsensä pitämään puheenvuoroon, jossa hän toisti kertaalleen oman näkemyksensä tapahtumien kulusta. Puheenvuorossaan hän myös totesi ”että syntyy 5-10 vuoden kausia, jolloin toimen miehet ja naiset tekevät ahkerasti töitä ja myös yhteiskunta on nousuvaiheessa ja sitten tulee se vaihe, jolloin selvitetään, menikö kaikki aivan oikein”. Juhantalo katsoi itse luonnollisesti kuuluvansa näihin ”toimen miehiin ja naisiin” ja piikitteli niitä, jotka keskittyivät moralisointiin. Toisaalta hän lähes samaan hengenvetoon muistutti kuulijoitaan oman juttunsa todistajien, Wegeliuksen ja Suomen pankin Esko Ollilan, hänen näkemyksensä mukaan aiheuttamista kymmenien miljardien markkojen tappioista veronmaksajille.¹³⁷

Keskustelun päätyttyä suoritettussa äänestyksessä asian ei annettu raueta äänin 6-115. Poissa äänestyksestä oli peräti 75 edustajaa. Juhantaloa pyydettiin toimittamaan eduskunnalle oma kirjallinen tai suullinen selityksensä ennen lopullista keskustelua ja äänestystä valtakunnanoikeuteen asettamisesta. Seuraavana päivänä

¹³⁵ VP 1993 ptk. 1773.

¹³⁶ Esim. VP 1993 ptk. 1763, ed. Koskinen SDP.

¹³⁷ VP 1993 ptk. 1783.

Iltalehti otsikoi jälleen Juhantalon kohtalon varmistuneen, vaikka asian käsittely oli edelleen kesken. Lehden pääkirjoituksessa korostettiin myös lehdistön roolia tapauksen liikkeellepanevana voimana.¹³⁸

Juhantalo antoi oman selityksensä eduskunnalle suullisesti 23.6.1993. Hän oli valmistellut huolellisesti juridisiin yksityiskohtiin menevän esityksen, jolla pyrki kumoamaan häntä vastaan esitetyt syytökset ja toisaalta osoittamaan, miksi hänen asettamisensa syytteeseen olisi oikeudellisesti arvioiden kestävä. Juhantalo viittasi myös asian saamaan laajaan julkisuuteen, jonka epäili vaikuttaneen asian käsittelyyn ja joidenkin edustajien julistamiin ennenaikaisiin tuomioihin. Tämän perusteella hän katsoi tulleensa kohdelluksi vastoin oikeusvaltion periaatteita.¹³⁹ Hufvudstadsbladetissa pidettiin seuraavan päivän pääkirjoituksessa Juhantalon puolustuspuheenvuoroa juridisilta osiltaan ansiokkaana ja suomittiin myös lehdistöä tuomion langettamisesta etukäteen. Kirjoituksessa kuitenkin päädyttiin pitämään valtakunnanoikeutta parhaana paikkana asian ratkaisemiselle Juhantalon omankin oikeusturvan kannalta.¹⁴⁰

Asian käsittelyä jatkettiin eduskunnassa heti Juhantalon puheenvuoroa seuraavana päivänä. Keskustelussa toistuivat samat teemat kuin edellisessäkin käsittelyssä. Puheenvuoroissa vedottiin kuitenkin useammin ja seikkaperäisemmin juridisiin näkökohtiin oltiinpa sitten asian raukeamisen puolesta tai sitä vastaan. Juhantaloa puolustavia puheenvuoroja myös kuultiin useampia kuin edellisessä käsittelyssä. Monessa puheenvuorossa kuitenkin

¹³⁸ IL 15.6.1993, Pitkä taival.

¹³⁹ VP 1993 ptk. 2118-2124.

¹⁴⁰ HBL 24.6.1993, Bara riksrätten kan fria Juhantalo.

katsottiin aamun Hufvudstadsbladetin tapaan, että olisi Juhantalolle itselleenkin eduksi saada vapauttava tuomio valtakunnanoikeudelta ennemmin kuin eduskunnalta. Tässäkin viitattiin tulevaan historian tuomioon, tai vähintäänkin suureen kysymysmerkkiin, joka tapauksen ylle jäisi jollei sitä selvitettäisi oikeuskäsittelyssä. Eduskunta päätti lopulta nostaa syytteen valtakunnanoikeudessa äänin 43 - 125.

Valtakunnanoikeuden 11.10.1993 alkanutta käsittelyä seurattiin kaikissa tiedotusvälineissä tiiviisti. Iltalehden pääkirjoituksessa muistutettiin käsittelyn alkamispäivänä jälleen lehdistön roolista tuomiovallan liikkeelle saamisessa ja asian paisutteluakin pidettiin jopa välttämättömänä, jottei se olisi päässyt unohtumaan.¹⁴¹ Lehdet raportoivat päivittäin yksityiskohtaisesti viikon kestäneen oikeudenkäynnin tapahtumista. Iltalehti antoi uutisoinnissaan ymmärtää alusta lähtien syyttäjän olevan niskan päällä. Oikeudenkäynnin loppua kohden myös Helsingin Sanomat tiukensi linjaansa. Pääkirjoituksessa 16.10.1993 jo ihmeteltiin, miksi syyttäjä ei puhunut astetta kovemmasta eli törkeästä lahjuksen ottamisesta ja todettiin, että Juhantalon vapauttaminen kaikista syytteistä olisi yllättävää.¹⁴² Valtakunnanoikeus tuomitsi Juhantalon jatketusta rikoksesta, joka käsitti virkavelvollisuuden rikkomisen ja lahjuksen ottamisen, vuoden ehdolliseen vankeusrangaistukseen. Tuomio oli valtakunnanoikeuden historian ankarin ja ensimmäinen vapausrangaistus, vaikkakin ehdollinen.

3.4 Erottaminen eduskunnasta

¹⁴¹ IL 11.10.1993, Välttämätön julkisuus.

¹⁴² HS 16.10.1993, Tarpeellinen oikeudenkäynti.

Useissa lehtikommenteissa tuomiota luonnehdittiin jopa yllättävän kovaksi.¹⁴³ Hufvudstadsbladetissa ankaraa tuomiota luonnehdittiin murroskohtana 1970-luvulta alkaneelle kehitykselle, joka oli johtanut elinkeinoelämän ja politiikan epäterveeseen suhteeseen koplauksineen ja poliittisine paketteineen.¹⁴⁴ Iltalehdessä arveltiin kovan tuomion viestivän siitä, että Juhantalosta haluttiin tehdä varoittava esimerkki ja hänen poliittisen uransa arveltiin olevan ohi. Myös eroa eduskunnasta pidettiin mahdollisena¹⁴⁵ Helsingin Sanomienkin pääkirjoituksessa hämmästeltiin tuomion ankaruutta, mutta kehoitettiin suoraan sekä Juhantaloa että oikeuskansleria tekemään johtopäätökset ja eroamaan tehtävistään.¹⁴⁶

Eroamista vaativat myös useat kansanedustajat. Eduskunnalle jätettiin 4.11.1993 kuuden edustajan (jälleen kaikki naisia) allekirjoittama kirjelmä, joka sisälsi ehdotuksen sen tutkimisesta, onko Juhantalon sallittava edelleen olla kansanedustajana. Myös pääministeri Aho ja keskustan puoluesihteerit Erja Tikka toivoivat julkisuudessa Juhantalon eroavan itse.¹⁴⁷ Juhantalo ei kuitenkaan kehoituksista huolimatta pyytänyt eroa, vaan jätti ratkaisun Keskustan eduskuntaryhmän käsiin. Siellä asiaa ei käsitelty ollenkaan, joten se siirtyi eduskunnan ratkaistavaksi.

Asian lähetekeskustelussa ja varsinaisessa käsittelyssä vedottiin lähes kaikissa erottamista kannattaneissa puheenvuoroissa politiikan moraaliin ja uskottavuuteen kansalaisten silmissä. Monet paheksuivat sitä, ettei

¹⁴³ Esim. Aamulehti, Ilkka ja Karjalainen, pääkirjoitukset 30.10.1993.

¹⁴⁴ HBL 30.10.1993, Fallet Juhantalo som brytpunkt.

¹⁴⁵ IL 30.10.1993, Varoittava esimerkki.

¹⁴⁶ HS 30.10.1993, Langettava tuomio.

¹⁴⁷ Savon Sanomat 23.11.1993 ja HS 14.11.1993

Suomessa osata tehdä johtopäätöksiä itse vaan erotaan vasta, kun pakotetaan. Tässä viitattiin usein esimerkein muiden maiden tapauksiin, joissa poliitikot olivat eronneet oma-aloitteisesti korkeista viroista alaisten tekemän virheen tai jo pelkän epäilyn perusteella.¹⁴⁸

Juhantalon erottamisella eduskunnasta oli myös juridinen puolensa ja asia päättyi jälleen perustuslakivaliokunnan arvioitavaksi. Tällä kertaa Juhantalo ei käyttänyt mahdollisuutta käydä valiokunnan kuultavana asiaa käsiteltäessä, eikä myöskään myöhemmin osallistunut keskusteluun eduskunnan käsitellessä asiaa.¹⁴⁹ Valiokunta katsoi, että perustuslailliset edellytykset Juhantalon edustajantoimen lakkauttamiselle olivat olemassa. Valiokunnan mietintöön jätti vastalauseen Sosiaalidemokraattien edustaja Raimo Vuoristo, joka oli ainoana puolustanut Juhantaloa jo lähetekeskustelussa ja esittänyt epäilyksensä valtakunnanoikeuden tuomion oikeellisuudesta.¹⁵⁰

Asian varsinaisessa käsittelyssä perustuslakivaliokunnan puheenjohtaja Niinistö tähdensi heti alussa esitellessään valiokunnan mietintöä, että tällä kertaa juridisia seikkoja ei voinut pitää pakottavana päätöksentekoon vaikuttavana tekijänä, vaan laki ainoastaan antoi eduskunnalle mahdollisuuden erottaa Juhantalo oman harkintansa mukaan.¹⁵¹ Niinpä kysymyksessä oli korostetusti moraalisiin näkökohtiin perustuva päätös.

Muutkin kuin edustaja Vuorinen kyseenalaistivat Juhantaloa puolustavissa puheenvuoroissaan valtakunnanoikeuden

¹⁴⁸ Esim. VP 1993 ptk. 4016, ed. Luukkainen vihr.

¹⁴⁹ Perustuslakivaliokunnan pöytäkirja 22.11.1993. EA.

¹⁵⁰ PeVM 15/1993 ja VP 1993 ptk. 4017.

¹⁵¹ VP 1993 ptk. 4758.

tuomion. Jälleen käsiteltiin myös laveasti lamaa, suurtyöttömyyttä, pankkitukia ja talousrikoksia, joihin kaikkiin Juhantalon tapaus tavalla tai toisella pyrittiin liittämään. Yksi toistuvista vaatimuksista oli politiikan ja talouden kytkentöjen läpinäkyvyys ja avaaminen julkisuudelle, mukaan lukien ministereiden ja kansanedustajien omat taloudelliset kytkökset. Liberaalien Ukkola julisti jälleen, että "maan tapa, hyvävelijärjestelmä on tullut tiensä päähän tässä maassa." Hän vaati muun läpinäkyvyyden lisäksi myös puolueiden vaalirahoituksen julkistamista. Toisaalta hän myös hämmästeli osakseen tullutta kielteistä palautetta kansalaisilta, jotka olivat närkästyneet ajojahdin piirteitä saaneesta Juhantalon tapauksen käsittelystä.¹⁵²

Eduskunta päätti 3.12.1993 julistaa Juhantalon edustajantoimen lakanneeksi äänin 31-134. Päätökseen tarvittiin 2/3 enemmistö. Edustajista 17 äänesti tyhjää. Erottamista vastustaneista oli keskustalaisia 22, sosiaalidemokraatteja neljä, kokoomuslaisia kolme, sekä kristillisiä, ruotsalaisia ja Maaseudun puolueen edustajia kutakin yksi. Suurin osa keskustan ministereistä äänesti erottamisen puolesta.

Helsingin Sanomissa otettiin pääkirjoituksissa voimakkaasti kantaa Juhantalon erottamisen puolesta asian käsittelyn eri vaiheissa. Hänen todettiin jäärapäisellä käytöksellään tekevän itsestään marttyyria ja peräänkuulutettiin puolueiden, ennen kaikkea Keskustan vastuuta asiassa. Asian käsittelyyn liittyen Helsingin Sanomissa pantiin myös tyytyväisyydellä merkille julkisuusperiaatteen suosion kasvu kansanedustajien puheissa. Kun erottamispäätös viimein tuli, otettiin se kiitellen vastaan. Lehdessä myös vastattiin

¹⁵² VP 1993 ptk. 4013 ja 4759-4760.

joidenkin kansanedustajien syytöksiin lehdistöä kohtaan "lynkkausmielialan lietsomisesta", toteamalla että asiaan haluttiin vain johdonmukainen lopputulos.¹⁵³ Myös Hufvudstadsbladet oli kehottanut Juhantaloa eroamaan itse ennen äänestystä.¹⁵⁴

3.5 Eron jälkeen

Toisin kuin monessa lehtikirjoituksessa oli ehditty jo arvella, Juhantalons poliittinen ura ei päättynyt valtakunnanoikeuden tuomioon ja eduskunnasta erottamiseen. Hän palasi kansanedustajaksi heti seuraavissa vaaleissa vuonna 1995. Ironista kyllä Tuulikki Ukkola, yksi Juhantalons äänekkäimmistä vastustajista skandaalin keskellä, puolestaan putosi samoissa vaaleissa. Tiettyjen naiskansanedustajien suuri aktiivisuus asiassa viittaa kuitenkin siihen, että he näkivät tapaus Juhantalossa tilaisuuden poliittiseen valtataisteluun - ei puolueiden vaan poliittisten kulttuurien välillä. Juhantalons tuomiolla ja erottamisella oli symboliarvoa tässä valtataistelussa, mutta se ei johtanut samanlaiseen laajaan poliittisten kytkentöjen ja korruption selvittelyyn, mikä oli käynnissä samaan aikaan Ranskassa. Skandaali jäi pikemminkin Juhantaloon henkilöityneeksi yksittäistapaukseksi.

Juhantalo itse muutti suhtautumistaan tapaukseen tilanteen mukaan. Ennen eroaan valtioneuvostosta hän kieltäytyi lähes kaikista kommentoinnista, eikä myöskään eronnut vasta kuin pakon edessä. Koplaussyytteiden ilmaannuttua hän puolustautui raivokkaasti sekä eduskunnan edessä että valtakunnanoikeudessa, mutta omaksui tuomion jälkeen marttyyrin roolin ja jätti oman kohtalonsa täysin muiden harkinnan varaan eduskunnasta erottamisessa. Hän

¹⁵³ HS 5.11.1993, 9.11.1993, 10.11.1993 ja 4.12.1993, pääkirjoitukset.

¹⁵⁴ HBL 27.11.1993, Avgå själv, Juhantalo.

todennäköisesti laski tämän toimintatavan olevan paluun kannalta kannattavampaa, mikä osoittautuikin tältä osin oikeaksi valinnaksi. Jos hän olisi eronnut oma-aloitteisesti, olisi hän samalla tunnustanut epäsuorasti valtakunnanoikeuden päätöksen oikeaksi.

Juhantalon skandaalin myöhemmissä vaiheissa lehdistö siirtyi enemmän tarkkailijan ja raportoijan rooliin perustuslakivaliokunnan, eduskunnan ja valtakunnanoikeuden ottaessa aloitteen käsiinsä. Esimerkiksi Helsingin Sanomat oli pääkirjoituksessaan jo valmis hyväksymään oikeuskanslerin päätöksen olla nostamatta syytettä Juhantaloa vastaan. Lehdistö aktivoitui uudestaan toden teolla vasta valtakunnanoikeuden käsittelyn loppuvaiheessa. Näin ollen tätä skandaalia ei voida selittää pelkästään lehdistön tai median vallan kasvulla. Media sai kuitenkin tapauksesta herätteen ryhtyä raportoimaan poliitikkoihin kohdistuneista epäilyistä entistä herkemmin. Tämä on voinut osaltaan näkyä sittemmin lisääntyneinä poliittisina skandaaleina ja ministerien eroina. Tätä kautta Juhantalon tapauksella oli epäilemättä vaikutusta median ja poliitikkojen suhteeseen.

4 Johtopäätökset

Kaikkia valtakunnanoikeuden käsittelemiä tapauksia yhdistävät väitteet poliittisesta ajojahdistista ja toisaalta se, että syytettyjen poliittinen ura on useimmiten jatkunut ja osalla jopa lähtenyt nousuun oikeusjutusta ja tuomiostakin huolimatta. Tutkimissani kahdessa tapauksessa korruptio moraalisisena ja periaatteellisena yhteiskuntaa rapauttavana ongelmana on tuomittujen ja heidän tukijoidensa toimesta pyritty sivuuttamaan ja tässä on myös onnistuttu yllättävän hyvin.

Vaikka korruptio onkin tapausten tullessa esiin tuomittu voimakkaasti niin lehdistön kuin syytettyjen puolueidenkin toimesta ovat tuomittujen puoluetoverit ja muut puolustajat löytäneet viimeistään sopivan ajan kuluttua kyseessä olevaan tapaukseen jonkin tarkoituksenmukaisen selityksen. Yhteistä näille tapauksille on, että varsinaista tekoa ei ole itse syytettyjä lukuun ottamatta edes yritetty kiistää, mutta päähuomio on kiinnitetty poliittiseen peliin tai ajojahtiin.

Molemmat tutkimani tapaukset sopivat Isakssonin määritelmään korruptiosta, jossa julkisen viran velvollisuuksista on poikettu omaa etua tai jotain muuta erityisintressiä tavoitellen julkisen intressin kustannuksella. Salmisen ja

Mäntysalon määritelmä hyvä veli -verkostosta, joka on jäseniään suojeleva ja jakaa luotettuja varoja omiin tarpeisiin ja jonka lojaalisuus perustuu kiitollisuudenvelkaan tai vastavuoroisuuteen, joka voi toteutua konkreettisesti tai odotuksina sopii myös molempiin tapauksiin. Juhantalon tapauksessa hyvä veli -verkoston hyödyntäminen jäi tosin vain yritykseksi.

Molemmat tapaukset olivat omana aikanaan myös paljon julkisuutta saaneita kohuja, joista löytyvät Aдутin määrittelemät skandaalin peruselementit eli oletettu tai todellinen rikkomus, taho, joka julkistaa rikkomuksen ja yleisö, joka on kiinnostunut tästä rikkomuksesta. Salaputkijutussa julkisuuden ja yleisön kiinnostuksen heräämisessä tosin kesti poikkeuksellisen pitkään verrattuna Juhantalon tapaukseen, mikä tukee Kantolan ja Vesan näkemystä median roolin kasvusta skandaaleissa 1970-luvulta alkaen.

Salaputkijutun osalta ei voi kuitenkaan väheksyä julkisuuden merkitystä skandaalia eri vaiheissa eteenpäin ajaneena voimana, vaikka tiettyjä puoluelehtiä lukuun ottamatta isommat lehdet raportoivatkin asioista pidättyvästi varsinkin alkuvaiheessa. Asiaa eduskunnassa sinnikkäästi ajanut Veikko Vennamo osasi käyttää puolueettomien lehtien mahdollistamaa julkisuutta taitavasti hyväkseen ja osapuolet kävivät julkista keskustelua myös niiden yleisönosastoilla.

Salaputkijutun varsinkin jälkikäteen saamaa poliittisen ajojahdin leimaa ei tarvitse ihmetellä, koska sekä Vennamo että SKDL:n edustajat eivät tyytyneet syyttämään vain tapaukseen liittyneitä henkilöitä, vaan kytkivät "mädän" toimintatavan kiinteästi koko sosiaalidemokraattisen puolueen ongelmaksi. Tämä saattoi vaikuttaa siihen ettei

tapaus aikanaan nostanut korruptiota ilmiönä missään vaiheessa päähuomion kohteeksi. Eduskunnan keskustelussa asiaan suhtauduttiin ennemminkin hieman yllättävänä yksittäistapauksena tai puhtaasti oikeudellisena kysymyksenä, joka ei tuntunut koskettavan tuon ajan poliittista eliittiä laajemmin. Tämä siitä huolimatta, että muitakin eliittiin liittyviä epäselvyyksiä oli esillä julkisuudessa samanaikaisesti.

Juhantalon tapauksessa muiden kansanedustajien suhtautumista asiaan kuvastavat eduskunnassa pidetyt puheenvuorot, joista puuttuivat puoluepoliittiset kannanotot ja opposition hyökkäykset hallitusta vastaan kokonaan. Sen sijaan politiikan moraalista ja uskottavuudesta oltiin huolissaan. Pientä vähemmistöä lukuun ottamatta tapaus koettiin kiusalliseksi ja Juhantalo yhdeksi "meistä". Poliittinen eliitti näyttäytyi tässä tilanteessa yhtenäisenä joukkona, joka joutui tekemään vaikean ratkaisun. Edes Juhantalo itse ei syyttänyt kohtalostaan muita puolueita vaan mediaa. Tämä erottaa tapauksen kaikista aikaisemmista valtakunnanoikeuteen päätyneistä tapauksista, joissa on nähty puoluepolitikointia.

Lehdistö korosti itse useaan otteeseen omaa rooliaan Juhantalon tapauksen selvittämisessä ja ennakoi myös uuden avoimemman poliittisen aikakauden alkua. Verrattuna salaputkijuttuun lehdistön rooli olikin merkittävä tapahtumien alkuvaiheessa ja johti Juhantalon eroon valtioneuvostosta. Tämä olisi tosin tapahtunut todennäköisesti joka tapauksessa viimeistään perustuslakivaliokunnan ratkaisun myötä. Aiempien tapausten pohjalta ei ole mitään syytä olettaa, etteikö vastaavanlainen tapaus kokonaisuutena olisi ollut poliittinen skandaali aikaisempinakin vuosikymmeninä.

Salaputkijuttu ei olennaisesti eronnut syytteen aihepiirin puolesta Juhantalons tapauksesta. Jotain moraalikäsitteiden muuttumisesta voidaan kuitenkin päätellä Juhantalons tuomion ankaruudesta verrattuna aikaisempiin ratkaisuihin. Tähän on saattanut olla myös lama-ajan yleisellä ilmapiirillä vaikutusta. Vaikka objektiivisesti tarkasteltuna 1950-luvun alun elintaso ja taloudellinen tilanne Suomessa oli selvästi 1990-luvun alkua heikompi, saattoi tuon ajan toiveikkaalla jälleenrakennuksen ilmapiirillä olla osaltaan vaikutusta siihen, että salaputkijuttu ei käynnistänyt ainakaan kovin perusteellista moraalista keskustelua poliittisen eliitin korruptiosta.

Lähteet ja kirjallisuus

Arkistolähteet

Eduskunnan arkisto (EA), Helsinki.

Perustuslakivaliokunnan pöytäkirjat 1993.

Virallisjulkaisut ja lait

Suomen hallitusmuoto. Annettu Helsingissä heinäkuun 17 päivänä 1919, 37 ja 59 §.

Laki valtakunnanoikeudesta. Annettu Helsingissä 25 päivänä marraskuuta 1922.

Valtiopäivät 1950. Pöytäkirjat. Helsinki 1952. (VP 1950 ptk.)

Valtiopäivät 1951. Pöytäkirjat. Helsinki 1953. (VP 1951 ptk.)

Valtiopäivät 1953. Asiakirjat. Helsinki 1953. Perustuslakivaliokunnan mietintö N:o 14 valtioneuvoston jäsenten virkatointien lainvastaisuudesta. (PeVM 14/1953)

Valtiopäivät 1953. Pöytäkirjat. Helsinki 1954. (VP 1953 ptk.)

Valtiopäivät 1992. Pöytäkirjat. Helsinki 1992. (VP 1992 ptk.)

Valtiopäivät 1992. Kirjalliset kysymykset. Helsinki 1992.

Valtiopäivät 1993. Pöytäkirjat. Helsinki 1993. (VP 1993 ptk.)

Valtiopäivät 1993. Asiakirjat. Helsinki 1993. Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 5 ed. Jaakonsaaren ja neljän muun edustajan allekirjoittaman kirjelmän johdosta, joka sisältää muistutuksen valtioneuvoston jäsenen virkatoimen lainvastaisuudesta. (PeVM 5/1993)

Valtiopäivät 1993. Asiakirjat. Helsinki 1993. Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 15 ed. Moilasen ja viiden muun edustajan ehdotuksesta valtiopäiväjärjestyksen 8 §:n 4 momentissa tarkoitettun, edustajantoimen pysyvyyttä koskevan asian tutkimisesta. (PeVM 15/1993)

Valtiopäivät 1993. Asiakirjat. Helsinki 1993. Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 19 ed. Ukkolan ja viiden muun edustajan allekirjoittaman kirjelmän johdosta, joka sisältää muistutuksen valtioneuvoston oikeuskanslerin virkatoimen lainvastaisuudesta. (PeVM 19/1993)

Sanomalehdet

Aamulehti 30.10.1993

Helsingin Sanomat (HS) 1950-1953 1992-1993

Hufvudstadsbladet (HBL) 1992-1993

Etelä-Suomen Sanomat 1951-1953

Ilkka 30.10.1993

Iltalehti (IL) 1992-1993

Karjalainen 30.10.1993

Maakansa 1950-1953

Maaseudun Tulevaisuus (MT) 1949–1953

Savon Sanomat 23.11.1993

Suomen Sosialidemokraatti 1950–1953

Uusi Suomi 1950–1953

Vapaa Sana 1950–1953

Verkkolähteet

Eduskunta (2020): Entiset kansanedustajat, <https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/911313.aspx> (ladattu 27.10.2020)

Eduskunta (2020): Entiset kansanedustajat, <https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/910946.aspx>

Eduskunta (2020): Entiset kansanedustajat, <https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/910226.aspx> (ladattu 27.10.2020)

Eduskunta (2020): Entiset kansanedustajat, <https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/157.aspx> (ladattu 27.10.2020)

Kirjallisuus

Adut, Ari (2008): *On Scandal. Moral Disturbances in Society, Politics and Art*. Cambridge University Press, New York.

Blomberg, Helena; Hannikainen, Matti & Kettunen, Pauli (2002): Lamafatalismin historiallinen ja vertaileva kritiikki. Teoksessa Blomberg, Helena; Hannikainen, Matti & Kettunen, Pauli (toim.), *Lamakirja. Näkökulmia 1990-luvun talouskriisiin ja sen historiallisiin konteksteihin*. Kirja-Aurora, Turku.

Heiskanen, Ilkka; Laakso, Seppo; Nousiainen, Jaakko; Sänkiahö, Risto; Törnudd, Klaus; & Vaarnas, Matti (1975): *Valtioneuvoston historia 1917–1966. 3. Valtioneuvosto instituutiona*. Helsinki.

Hurri Olavi (1994): *Onni Peltonen Keski-Suomen veturina*, KSR:n Onni Peltosen rahasto, PainoPorras Oy.

Isaksson, Paavo (1997): *Korruptio ja julkinen valta*, Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, Tampere.

Jensen-Eriksen Niklas (2019): *Riittävän puhdas maa: vaalirahoitus ja korruptio Suomen kehitystiellä*. Julkaisussa Koponen, Juhani ja Saaritsa, Sakari (toim.), *Nälkämaasta hyvinvointivaltioksi: Suomi kehityksen kiinniottajana*, Gaudeamus, Helsinki.

Kantola, Anu (2002): *Markkinakuri ja managerivalta, poliittinen hallinta Suomen 1990-luvun talouskriisissä*. Loki-Kirjat, Helsinki.

Kantola, Anu (2003): *Suomi talouskriisissä 1990-luvun alussa*. Teoksessa Forsberg, Tuomas; Lintonen, Raimo; Pursiainen Christer & Visuri, Pekka (toim.), *Suomi ja kriisit. Vaaran vuosista terrori-iskuihin*. Gaudeamus, Helsinki.

Kantola, Anu & Vesa, Juho (2011): *Skandaalit ja julkinen elämä Suomessa*. Teoksessa Kantola, Anu (toim.), *Hetken hallitsijat, Julkinen elämä notkeassa yhteiskunnassa*. Gaudeamus, Helsinki, 42-64.

Kantola, Anu (2011), *Modernin julkisuuden teoria ja käytännöt*. Teoksessa Kantola, Anu (toim.), *Hetken hallitsijat, Julkinen elämä notkeassa yhteiskunnassa*. Gaudeamus, Helsinki, 17-21.

Kettunen, Pauli (2002): *Suunnitelmataloudesta kansalliseen innovaatiojärjestelmään*. Teoksessa Blomberg, Helena; Hannikainen Matti & Kettunen Pauli (toim.), *Lamakirja. Näkökulmia 1990-luvun talouskriisiin ja sen historiallisiin konteksteihin*. Kirja-Aurora, Turku.

Kiander, Jaakko (2001): *Laman opetukset. Suomen 1990-luvun kriisin syyt ja seuraukset*. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, Helsinki.

Kosonen, Arto (1979): *Erikoistuomioistuimet Suomessa. Tutkimus Suomessa toimivien erikoistuomioistuinten taustasta, perustamisesta*

ja kehityksestä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 37, Helsinki.

Koura Antti & Wiberg Matti (1996): Kansanedustajat ovat kyselevinään ja ministerit ovat vastaavinaan: Parlamenttikysymysten logiikka. Teoksessa Palonen Kari ja Summa Hilikka (toim.), *Pelkkää retoriikkaa: Tutkimuksen ja politiikan retoriikat*. Vastapaino, Tampere 1996.

Lehtinen, Lasse (2002): Aatosta jaloa ja alhaista mieltä, Urho Kekkosen ja SDP:n suhteet 1944-1981, Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki

Lepistö, Matti (1983): *Vapaa talonpoika Pohjanmaalta*. Tammi, Helsinki 1983.

Mäntysalo, Venla (2019): Tarkastelussa maan tapa: hyvä veli -verkostot ja rakenteellinen korruptio. Julkaisussa Nazarenko Salla & työryhmä, *Korruptio Suomessa*. Into Kustannus Oy, Riika, 73-90.

Paastela, Jukka (1995): *Valhe ja politiikka. Tutkimuksia hyveestä ja paheesta yhteiskunnallisessa kanssakäymisessä*. Gaudeamus, Helsinki.

Peltoniemi, Pentti ja Rajala, Hannu (1981): *Sapeli-Simonen*. Tammi, Helsinki.

Quah, Jon S.T. (2013), *Different paths to curbing corruption : lessons from Denmark, Finland, Hong Kong, New Zealand and Singapore*. Emerald.

Rentola Kimmo (1997): *Niin kylmää että polttaa. Kommunistit, Kekkonen ja Kreml 1947-1958*, Otavan kirjapaino, Keuruu.

Ruostetsaari Ilkka (2002): *Valta muutoksessa*. WSOY, Helsinki.

Saari, Mauno (1992): *Minä Christopher Wegelius. Päiväkirja pimeiden voimien vuosilta*. Gummerus, Jyväskylä.

Salminen, Ari & Mäntysalo, Venla (2013). *Epäeettisestä tuomittavaan: korruptio ja hyvä veli -verkostot Suomessa*. Vaasan yliopiston selvityksiä ja raportteja 182.

Tarkka Jukka (2012): *Karhun kainalossa, Suomen kylmä sota 1947-1990*, Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu.

Tiihonen, Seppo (toim.), (2013): *The history of corruption in central governments : L`histoire de la corruption au niveau du pouvoir central*. Amsterdam.

Thompson, John B. (2000): *Political Scandal. Power and Visibility in the Media Age*. Polity press, Cambridge.

Uimonen, Risto (1995): *Nuori pääministeri*. WSOY, Helsinki.

Vasamies, Mikko (2009): *Tapaus Juhantalo, Poliittinen eliitti, lehdistö ja skandaali 1990-luvun Suomessa*, kandidaatintutkielma, Helsingin yliopisto.

Tiivistelmä

Tutkielma käsittelee poliittisen eliitin korruptiotapauksia 1950- ja 1990-luvun Suomessa. Kiinnostuksen kohteena ovat valtakunnanoikeuteen ja siellä langettavaan tuomioon päätyneet tapaukset, jotka olivat omana aikanaan myös laajaa julkisuutta saaneita poliittisia skandaaleja. Tutkielman tarkoituksena on selvittää Suomen poliittisen eliitin asenteita korruptiota kohtaan ja niissä tapahtuneita muutoksia. Lisäksi tutkin sanomalehdistön osuutta näihin korruptioskandaaleihin ja suhtautumista korruptioon yleensä. Korruptiota on Suomessa tutkittu vähän ja aiempi tutkimus on keskittynyt vain uusimpaan aikaan.

Tutkimani tapaukset ovat niin sanottu salaputkijuttu, jonka tapahtumat sijoittuvat 1950-luvun alkuun sekä Kauko Juhantalon tapaus 1990-luvun alusta. Aineistona olen käyttänyt eduskunnan valtiopäiväasiakirjoja, joista olen käynyt läpi tapauksiin liittyvät täysistuntojen pöytäkirjat

sekä valiokuntamietinnöt. Sanomalehdistön osalta olen käynyt läpi valikoitujen lehtien pääkirjoituksia ja uutisointia tapahtumien ajanjaksolta. Tutkimukselle keskeisiä käsitteitä ovat eliitti, korruptio ja skandaali. Teoreettisen viitekehyksen olen lainannut Ilkka Ruostetsaarelta, joka on tutkinut suomalaisia eliittirakenteita sekä Ari Adutin ja John B. Thompsonin skandaalintutkimuksista.

Tutkimustulokset paljastavat 1950-luvun poliittisen eliitin yllättyneen ministeriin kohdistuneesta korruptioepäilystä ja käsitelleen sitä yksittäistapauksena, joka ei kosketa koko eliittiä. Tapaus oli myös leimallisesti poliittinen ja kohdistui yksittäisten henkilöiden sijaan koko heidän puolueeseensa. Julkisuus kohteli vielä tuolloin poliitikkoja arvokkaasti kilapailevien puolueiden lehtiä lukuun ottamatta, mutta taitava poliittinen peluri pystyi hyödyntämään tuonkin ajan julkisuutta tehokkaasti korruptiosyytösten eteenpäinviemisessä. Tilanne oli muuttunut 1990-luvulla, jolloin lehdistöllä oli jo selvästi aktiivinen rooli korruptioskandaalin synnyssä ja ministerin erossa. Itsestäänselvyyksiä nämä eivät olleet vielä 1990-luvullakaan, minkä tutkimukseni osoittaa. Poliittinen eliitti näyttäytyi 1990-luvulla yhtenäisempänä eikä korruptioskandaali saanut ollenkaan puoluepoliittisen ajojahdin piirteitä. Jakolinja asettuikin tuolloin "uuden" ja "vanhan" poliittisen järjestelmän edustajien väliin.

Tutkimukseni johtopäätökset antavat osittain tukea aiemman tutkimuksen havainnoille tiedotusvälineiden merkityksen kasvusta poliittisissa skandaaleissa 1970-luvulta lähtien. Tutkimukseni kuitenkin osoittaa, että lehdistöllä oli ratkaiseva merkitys korruptioskandaalin kehityksessä jo 1950-luvulla, vaikka niiden rooli ei ollutkaan yhtä itsenäinen, kuin 1990-luvulla. Eliitin ja tiedotusvälineiden

suhtautuminen korruptioon näyttää myös käyneen läpi muutoksen tarkasteltujen tapausten välillä. Siinä missä tapaukseen suhtauduttiin vielä 1950-luvulla ensimmäisenä ja yksittäisenä valitettavana tapauksena, puhuttiin 1990-luvulla yleisesti koko eliittiä koskevasta "maan tavasta".